

BÚSKAPARRÁÐIÐ

Á vári

2014

Búskaparfrágreiðing

Várið 2014

Economic report from the Economic Council of the Faroe Islands, Spring 2014
With Executive Summary in English

BÚSKAPARRÁÐIÐ

ISBN: 978-99918-3-403-0

INNIHALDSYVIRLIT

INNIHALDSYVIRLIT	1
BÚSKAPARRÁÐIÐ	2
SAMANDRÁTTUR	3
1 KONJUNKTURMETING	5
1.1 Húsarhaldini og privata nýtslan	5
1.2 Vinnulív, ílögur og útflutningur	13
1.3 Tað almenna	17
1.4 Heildarmeting av búskaparvøkstrinum	22
2 KONJUNKTUR- OG BYGNAÐARLIG FYRIBRIGDI	24
2.1 Møguligir “bygnaðar-trupulleikar” handan búskapargongdina?	25
3 KONJUNKTURJAVNAÐ FRAMLEIÐSLA OG ÚRSLITI FYRI ALMENNA GEIRAN	28
3.1. Tørvurin fyri útrokningunum	28
3.2 Hvat útrokningarnar bera í sær	29
3.3 Høvuðsúrslit frá útrokningunum	30
3.4 Fyrivarni	31
KELDUTILFAR	33
ORÐALISTI	34
TÍÐINDASKRIV	40
EXECUTIVE SUMMARY	41

BÚSKAPARRÁÐIÐ

Búskaparráðið gevur við hesum út konjunkturfrágreiðingina, sum eftir løgtingslóg nr. 50 frá 11. mai 2009 um búskaparráð við seinni broytingum skal koma út tvær ferðir um árið.

Búskaparráðið hevur til uppgávu at fylgja við búskaparligum viðurskiftum í landinum og at koma við óheftari búskaparligari ráðgeving og frágreiðingum um búskaparligu gongdina. Tað er ásett í lógini fyri Búskaparráðið, at tað skal gera tvær konjunkturfrágreiðingar árliga, sum verða almannakunngjördar 1. mars og 1. september. Skrivarauppgávan hjá Búskaparráðnum er við avtalu lögð til Fróðskaparsetur Føroya at røkja.

Limir ráðsins eru:

Sverri Hansen, *cand.oecon., formaður*

Thomas Dam, *cand.merc.*

Herit V. Albinus, *MSc Econometrics and Mathematical Economics*

Skrivaratoymi Búskaparráðsins:

Ólavur Christiansen, *cand.polit., PhD*

Hans Ellefsen, *cand.scient.oecon., PhD*

SAMANDRÁTTUR

Lágur búskaparvækstur hefur verið seinastu árin, og stór hall hava verið á roknskapinum fyri almenna geiran, serliga í 2010, og stava hesi hall í høvuðsheitum frá landskassahallum.

Hallið hjá øllum almenna geiranum var í 2012 umleið 240 mió. kr. Mett verður at hallið fyri 2013 var umleið 400 mió. kr., sum mestsum alt stavaði frá landskassahalli¹. Sambært figgjarlógaruppskotinum fyri 2014 verður roknað við einum RLÚ-halli hjá landskassanum upp á umleið 223 mió. kr. í 2014. (sí talvu 3).

Gongdin í *lønargjaldingum* gevur vanliga eina ábending um gongdina í búskaparvækstrinum. Deflaterað við brúkaraprístalinum hava *lønargjaldingarnar* mestsum staðið í stað síðan 2004. Í ársins prísnum vuku *lønargjaldingarnar* við bert 1,6 prosentum frá 2012 til 2013. *Talið av løntakarum* er vaksið nakað tilsvandi frá 2012 til 2013. Samstundis hefur stórir vøkstur verið í teimum lønargjaldingum, sum fastbúgvandi feroingar vinna í útlondum, og har almennu føroysku kassarnir missa upphæddir í skatti.

Talið av *fulltíðararbeiðsleysum* er fallið við útið 300 frá november 2012 til november 2013. Hetta er eitt positivt tekin. Hinvegin kunnu føroysku arbeiðsloysistølini valla sammetast við tey hjá grannalondunum; okkara hefur eitt hámark, sum tað ikki liggur leingi omanfyri, uttan at ung og flytfor flyta av landinum.

Allur *innflutningurin* fall við umleið 6 prosentum frá 2012 til 2013. Uttan skip og flogfor vaks innflutningurin í krónum við umleið 1,6 prosentum frá 2012 til 2013². Hagstovan upplýsir, at innflutningurin av tænastrum úr útlondum er vaksin stórliga seinastu árin, og síðan 2005 við 1 mia. kr., meðan vøkturin í útflutninginum av tænastrum hefur verið nógv minni³.

Sambært Hagstovuni var stórir vøkstur í útflutningsvirðinum frá 2012 til 2013, 15 prosent uttan skip og flogfor, og umleið 10 prosent við skipum og flogforum. Útflutningsvirðið av laks er vaksið við einum triðjungi, meðan útflutningsvirðið av makreli er minkað.

Tølini fyri innflutning til beinleiðis húsarhaldsnýtslu eru vaksin. Hinvegin eru ábendingarnar um gongdina í MVG-inntøkum landskassans í 2013 ikki greiðar fyrr enn seinastu kvartalsuppperðirnar eru tøkar⁴. Myndin er sostatt ikki heilt greið, men væntandi er privata húsarhaldsnýtslan vaksin nakað frá 2012 til 2013, og væntandi veksur hon eisini nakað frá 2013 til 2014.

Roknað var ikki við stórvægis vøktstri í almennu nýtsluni frá 2012 til 2013; løntakaratalið innan almenna fyrising o.l. minkaði frá november 2012 til november 2013⁵.

Løntakaratalið innan byggivirksemi er vaksið frá november 2012 til november 2013, og innflutningurin til byggivirksemi er vaksin við 19 prosentum frá 2012 til 2013⁶. Hetta bendir á vøkstur í bruttoiløgunum frá 2012 til 2013. Í 2014 er nógv iløgvirksemi sett ígongd, og væntandi verða bruttoiløgunar í 2014 nakað væl størri enn í 2013.

Útlitini fyri alivinnuna eru framhaldandi góð, meðan útlitini fyri botnfiskaveiðuna ikki eru nógv betri enn fyri 2013. Fæst ein avtala um uppsjóvarfiskin, eru útlit til hægri inntøkur innan uppsjóvarvinnuna frá príshækking, men ikki frá størri nøgdum. Hetta merkir ikki neyðturviliga økt virksemi og ikki neyðturviliga størri vøkstur í løntakaratali.

¹ Upplýsingar frá Figgjarmálaráðnum

² Hagstovan, dátugrunnurin

³ Ibid.

⁴ Upplýsingar frá TAKS

⁵ Hagstova Føroya, op.cit.

⁶ Ibid.

Samanumtikið eru metingarnar um búskaparvæksturinn í ársins prísnum í 2014 nøkulunda óbroyttar í mun til frágreiðing búskaparráðsins í september 2013, burtursæð frá at vøksturinn fyri 2014 er mettur eitt vet hægri, umleið 4% í leypandi prísnum. Vøksturinn starvar mest frá vøkstri í privatum íløgum og nettoútflytningi. Tann økti vøksturinn er treytaður av at ein avtala fæst um uppsjóvarfiskin.

Figgjarmálaráðið hevur á fyrsta sinni roknað út konjunkturjavnaða roknskaparúrslitið fyri almenna geiran. Búskaparráðið metir hetta sum eitt framstig. Við hesi útrokning er ein roynd gjørd at "isolera" ávirkanina av aktuelli konjunkturstöðuni á roknskaparúrslitið hjá almenna geiranum. Hetta gevur betri høvi til at eyðmerkja aðrar umstøður, sum hava týdning fyri langtíðarvøksturinn í búskapinum - umstøður sum ávirka arbeiðsvirkni, framleidni í vinnuni og hjá tí almenna, og eftirspurnarviðurskifti í búskapinum.

Búskaparráðið metir at komandi demografisku broytingarnar fara at seta lutfalsliga størri krøv til almenna búskapin í Føroyum enn í grannalondunum. Seinni í ár fer búskaparráðið at leggja fram eina figgjarluga haldfórlýsing fyri tað almenna í Føroyum, ið røkkur fram í tíðina. Eisini fer búskaparráðið í ár at leggja fram eina neyvri lýsing av hugtakinum "búskaparrenta".

1 KONJUNKTURMETING

Enn eru ikki greið tekin um heilt stórar broytingar búskaparlíga virksemi. Mált sum BTÚ-vøxtur hevur virksemið, burtursæð frá í 2010, verið lágt, samstundis sum heilt stórar umbroytingar eru hendar og henda á arbeiðsmarknaði og innan vinnulív⁷.

Hagstovan hevur bráðfeingis uppgjørt BTÚ-vøxturin í ársins prísum í 2012 til 1,9%, og fer at enduskoða hesa meting í mars 2014. Síðst í mai 2014 roknar Hagstovan við at hava eina bráðfeingis meting av vøkstrinum í 2013.

Við grundstøði í gongdini fyrra hálvár 2013 metti búskaparráðið í síni seinastu frágreiðing á heysti 2013 at vøxturin í 2013 fór at verða útið 3% í ársins prísum, og at vøxturin í 2014 fór at verða nakað tað sama sum í 2013.

Nú fleiri tøl fyri 2013 eru tøk frá Hagstovuni, hevur búskaparráðið ikki stórvegis grundarlag fyri stórlíga at broyta hesar metingar, hóast summi tekin í hesum tølum eru tvítýdd (sí niðanfyri). Útlit eru t.d. fyri nakað størri byggiverksemin í 2014 enn í 2013, og útlit eru eisini fyri vøxti í nettoútlutninginum. Samanumtikið metir búskaparráðið vøxturin í BTÚ leypandi prísum í 2014 nakað størri enn í 2013 ella 4%.

1.1 HÚSARHALDINI OG PRIVATA NÝTSLAN

Húsarhaldini eru týðningarmikil geiri í búskapum. Hesi halda uppi eftirspurninginum eftir privatum nýtsluvørum og –tænastum. Hesin eftirspurningur er týðandi fyri virksemið í tí partinum av vinnulívinum, sum framleiðir til heimamarknaðin.

Í Føroyum fyllur privata húsarhaldsnýtslan umleið 55% av samlaða búskapinum (BTÚ)⁸. Hetta er sum nevnt meira enn t.d. í hinum norðurlondunum. Um húsarhaldini hava gott treyst og álit á búskapinum, vilja tey – alt annað líka – í størri mun halda uppi tí privatu nýtsluni og harvið búskapinum.

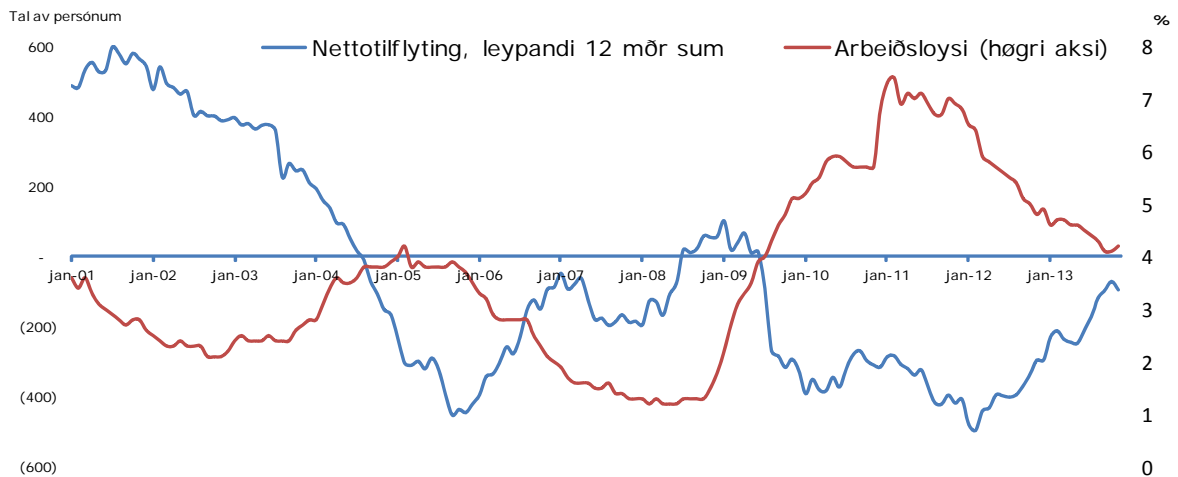
Tað er týðningarmikið fyri privatu nýtsluna, at arbeiðsloysið er lágt. Tá arbeiðsloysið er høgt, plagar viljin hjá húsarhaldunum ikki at vera stórus at nýta pening. Seinastu árin er arbeiðsloysið minkað, og er metta arbeiðsloysið í januar 2014 komið niður á 4.1 %. Í mynd 1 sæst at hetta er tað lægsta síðan miðskeiðis í 2009, men er annars ikki serliga lágt, um hugt verður longri aftur í tíðina.

Í mynd 1 er arbeiðsloysið sett upp ímóti nettoflytingini millum Føroyar og útlond (12 mánaða rullandi summur). Myndin vísir eitt ávíst samband millum arbeiðsloysi og nettoflyting, soleiðis at tilflytingini veksur tá arbeiðsloysi er lágt, og øvugt.

⁷ Búskaparráðið. Búskaparfrágreiðing heystið 2013

⁸ Búskaparráðið. Búskaparfrágreiðing á heysti 2009, p. 42

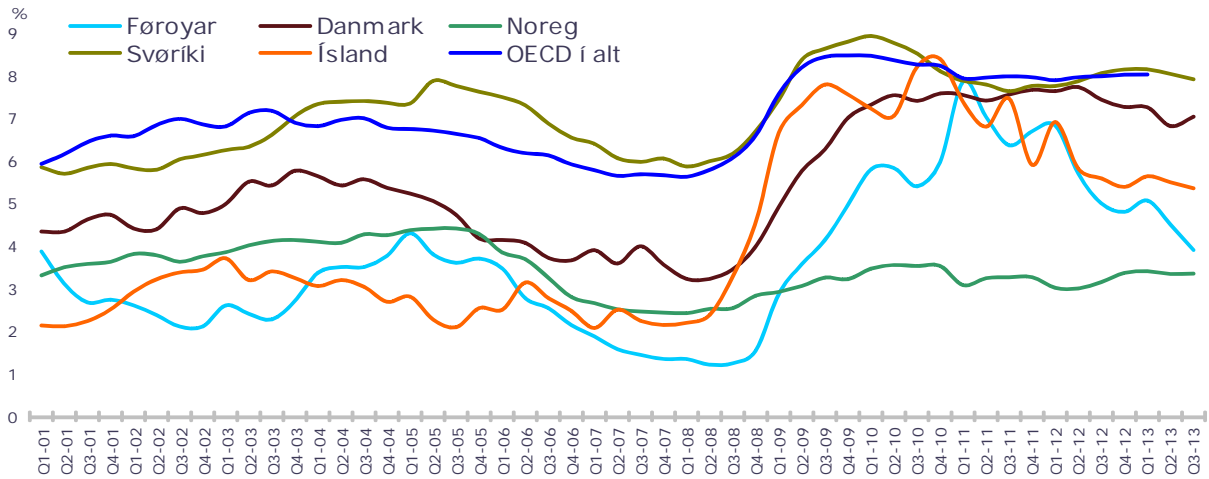
Árstíðarjavnað arbeiðsloysi og nettotilflyting leypandi 12 mör sum jan-01 til nov-13 Mynd 1

Kelda: Hagstovan

Við okkara lága arbeiðsloysisprosentu er færoyska samfelagið serskilt í altjóða høpi. Í mynd 2 er arbeiðsloysisprosentu í Føroyum samanborið við arbeiðsloysisprosentu í teimum londum, ið vit vanligu samanbera okkum við:

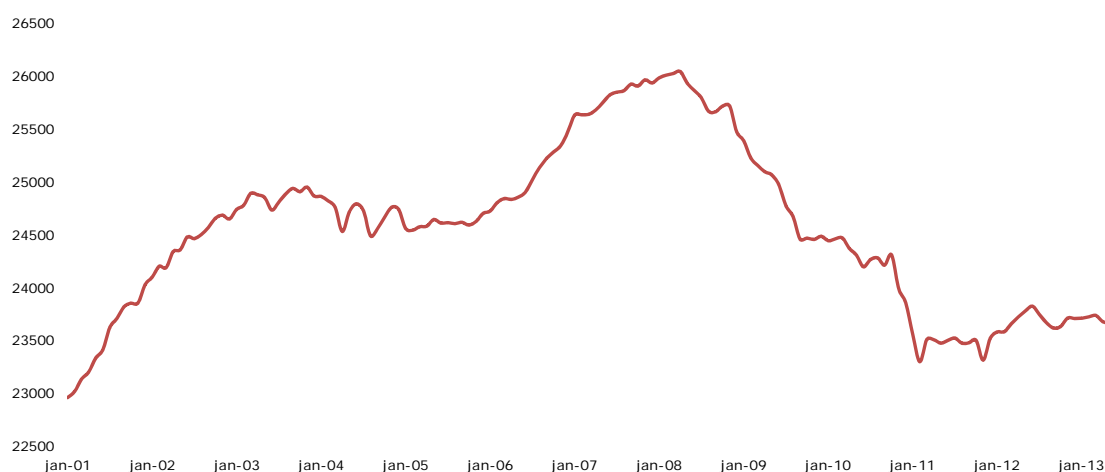
Arbeiðsloysið í % av arbeiðsfjöld uppgjørt kvartárliga, 1. kv 2001 til 3. kv 2013 Mynd 2

Kelda: Hagstova Føroya og OECD

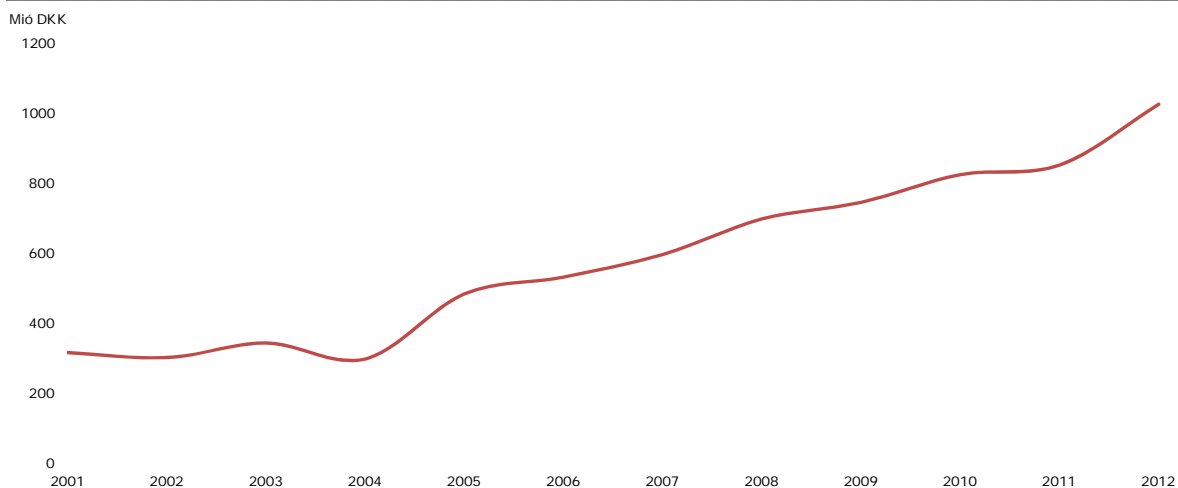
Hetta kann, sum áður nevnt, hava nakað at gera við, at okkara arbeiðsloysisprosent tykist hava eitt hámark, sum tað ikki lættliga fer uppum, uttan at fólk fara av landinum at arbeiða.

Ein partur av mánaðarligu lønarhagtølunum hjá Hagstovuni er uppgjørdur av talinum av løntakarum. Løntakaratalið verður *millum annað* uppgjørt eftir hvussu nógvir persónar hava fingið ávíst meira enn eina ávísa minstuupphædd í løn í mánaðinum. Í mynd 3 sæst, at talið av løntakarum ikki er vaksið aftur síðan stóru minkingina frá 2008:

Tal av løntakarum árstíðarjavnað jan-01 til jan-14**Mynd 3****Kelda:** Hagstovan

Gongdin í løntakaratalinum er helst nógv ávirkað av at fólk fara uttanlands at arbeiða. Hesi, sum fáa lön úr útlondum, telja ikki við í løntakarahagtølunum. Hvussu nógv hetta merkir, gevur mynd 4 eina ábending um; mynd 4 vísir lønarinntøkuna úr útlondum hjá fastbúgvandi feroyingum.

Mynd 4 vísir at vøksturin í lønarinntøkum úr útlondum tók dik á seg í 2004, og er inntøkan frá fastbúgvandi feroyingum við arbeiði í útlondum yvir 1 mia. kr. í 2012. Hetta tal kann sammetast við lønarútgjaldingarnar í Føroyum, sum vóru umleið 7 mia. kr. í 2012. Innlenska og útlenska lønarinntøkan í 2012 var sostatt tilsamans umleið 8 mia. kr., og var útlenska lønarinntøkan umleið 13% av øllum lønarinntøkum.

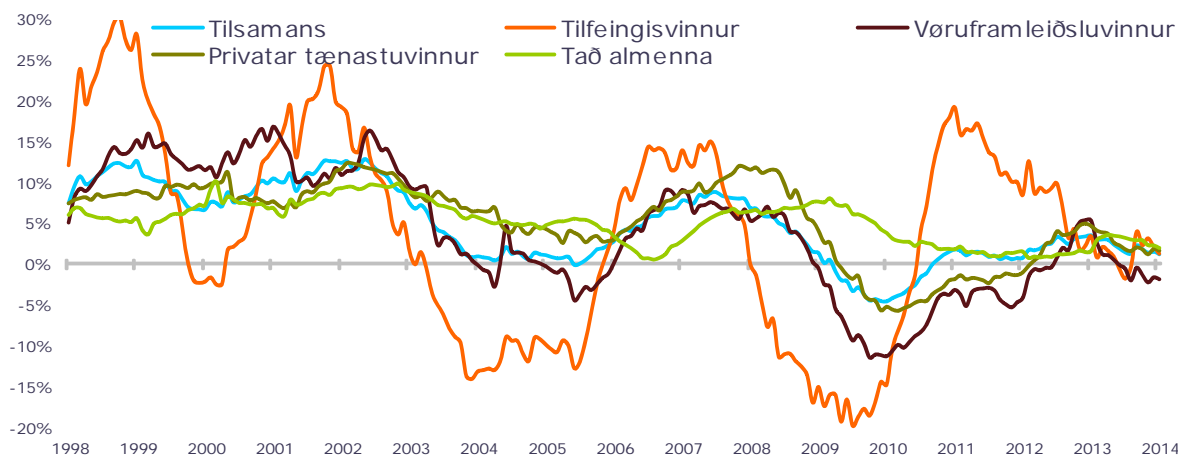
Lønarinntøka uttanlands sambært gjaldsjavnanum 2001-2012**Mynd 4****Kelda:** Hagstovan

Hendan lønarinntøkan úr útlondum gevur sjálvsagt eisini eina lyfting til privatu húsarhaldsnýtsluna. Sum heild verður roknað at gongdin í lønarinntøkum gevur ábendingar um nýtslumøguleikarnar hjá húsarhaldinum og at hon í stóran mun ávirkar privatu nýtsluna.

Í mynd 5 eru lønirnar skipaðar á vinnugreinir við ár til ár broyting við 12 mánaða rullandi summi. Myndin kann geva ábendingar um tendensir í gongdini sum fevna um meira enn ein mánaða. Myndin bendir á at eingin av vinnugreinunum sýnir nakran serligan vøkstur (ella minking). Vøksturin fyri vinnugreinirnar tilsamans er lágur, bert 1,6% fyri 2013 í mun til 2012:

Lönargjaldingar, á/á broyting byggt á leypanði 12 mör sum, jan-98 til des-13

Mynd 5

Kelda: Hagstova Føroya

MVG-inntøkur landskassans geva eitt grundarlag fyri at meta um gongdina í privatu nýtsluni. Eisini kann lutfallið millum mánaðarligu MVG-inntøkur landskassans og mánaðarligu lönargjaldingarnar roknast. Hetta lutfall gevur nakrar ábendingar um realu gongdina í nýtsluni.

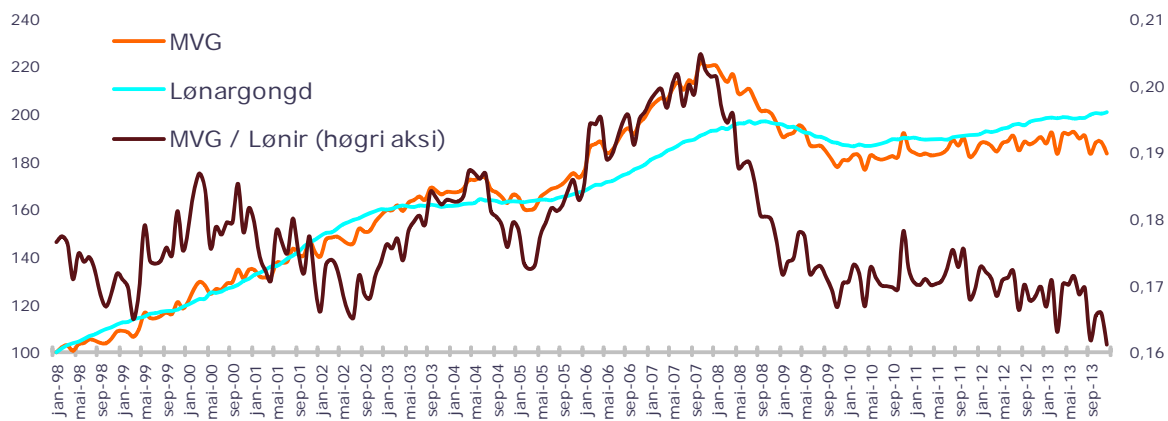
Nevnda lutfalli er saman við gongdini í MVG-inntøkum landskassans og í lönargjaldingum víst í mynd 6. Mynd 6 bendir á at gongd ikki er komið á nýtsluna enn. MVG-tølini fyri seinastu mánaðarnar eru ikki tey endaligu tølini. Men samstundis skal leggjast til merkis, at um stórliga vaksandi lönarinntøkan úr útlandum hevði verið lögð afturat, so varð lutfallið uppafgur minni.

Gongd í lønum og MVG, jan-98 til des-13

Mynd 6

Indeks, jan-98=100

MVG / Lønir

Kelda: Hagstova Føroya og TAKS

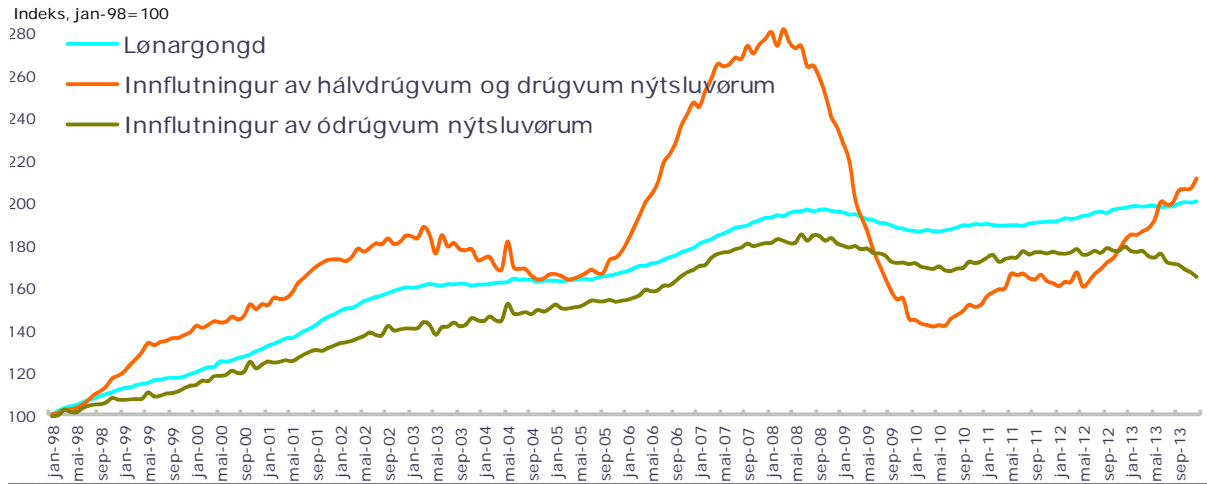
Ein annar máti at meta um privatu nýtsluna er at hyggja at innflutningstølum, hildið saman við gongdini í útgöldnu lønunum. Mynd 7 visir visitøl við 12 mánaða rullandi summi.

Vit síggja í mynd 7 at innflutningurin av teimum meira drúgvu nýtslúvørunum (klæði, sjónvarp o.l.) er stórliga vaksin. Hinvegin sær innflutningurin av teimum ódrúgvu nýtslúvørunum (matvøkur o.l.) út til at vera minkandi. Annars vísa innflutningstølini at vøksurin av innflutningi til beinleiðis nýtslu er vaksin við umleið 4 prosentum frá 2012 til 2013.

Stígur er sum nevnt komin í vøksturin í útgoldnum lønum í Føroyum, tá hesar lønir verða roknaðar í føstum prísnum við grundstøði í brúkaraprístalinum, sí mynd 11 og 12 á síðu 37 í búskaparfrágreiðingini á heysti 2013. Mynd 5-7 benda ikki á nakra broyting í hesum viðurskiptum.

Lønarinntøka og innfluttar nýtsluvørur hjá húsarhaldum, jan-98 til des-13

Mynd 7

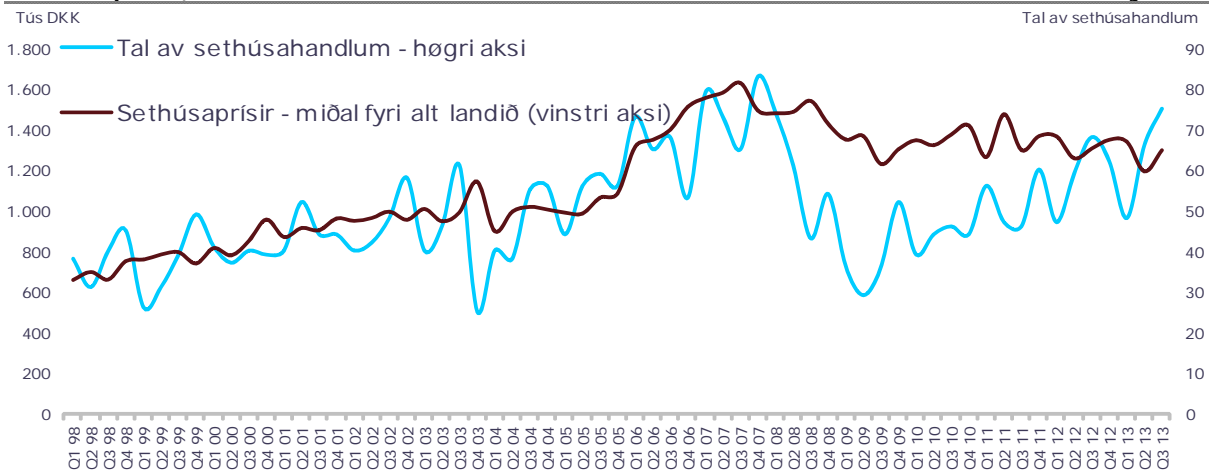
Kelda: Hagstova Føroya

Mynd 8 vísir gongdina í sethúshandlum og sethúsaprísnum. Hesi hagtøl kunnu geva ábendingar um álit hjá húsarhaldunum um framtíðar gongdina, og tískil eisini ábendingar um útlit fyri privatu húsarhaldsnýtsluni.

Um vit hyggja at sethúsaprísunum, so sæst at sethúsaprísirnir eru minkaðir síðani fíggar-kreppuna, og eru ikki uppfturgangandi. Handilin við sethúsum minkaði í 2008, men hevur síðan verið uppfturgangandi.

Sethúsaprísir, Q1-98 til Q3-13

Mynd 8

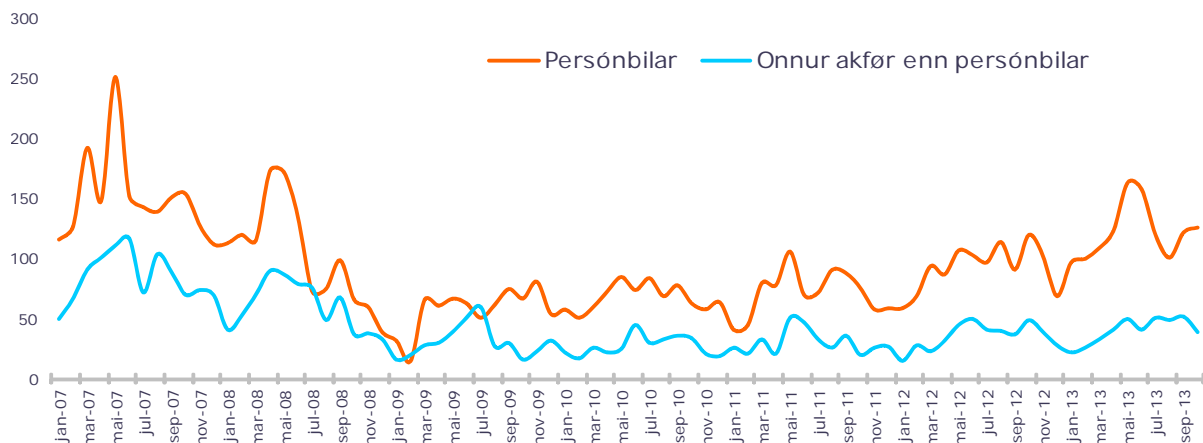

Kelda: Eik Banki

Mynd 9 vísir tøl frá akstovuni um skráseting av nýggjum bilum. Her sæst at tað er ein ávísur vøkstur, serliga frá 2012 til 2013, men sølan er langt frá so stór sum í 2007 og 2008. Vøksturin frá 2012 til 2013 stavar m.a. frá lagaligari fíggingarmøguleikum.⁹

⁹ M.a. upplýsingar frá peningastovnunum

Tal av skrásettum bilum

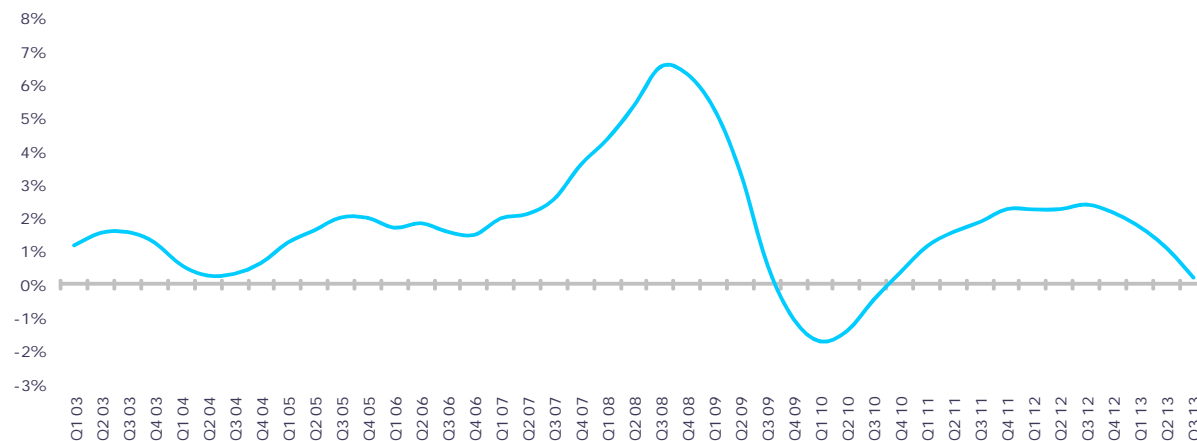
Kelda: Akstovan

Allar uppgerðir frammanfyri hava verið leypandi prísnum (ársins prísnum/lønum). Mynd 10 vísir gongdina í brúkaraprístalinum seinastu árin. Mynd 10 vísir at nærur eingin prísavøkstur hevur verið seinasta árið. Prísavøksturur í Danmark hevur eisini verið lágur seinasta árið, um enn ikki so lágur sum í Føroyum.

Í størri londum verður ongin prísavøkstur vanligi roknaður sum eitt vandatekin, og serliga um tað sum heild hendir eitt prísfall. Hinvegin koma ávirkanir á brúkaraprístalið í Føroyum serliga uttanífrá við innflutninginum; ein størri partur av nýtsluni í Føroyum verður innfluttur. Tískil er hetta ikki neyðturviliga eitt vandatekin fyri føroyska búskapin.

Prísavøkstur sum leypandi árlig miðal broyting í prístalinum, uppgjørt kvartárliga

Mynd 10

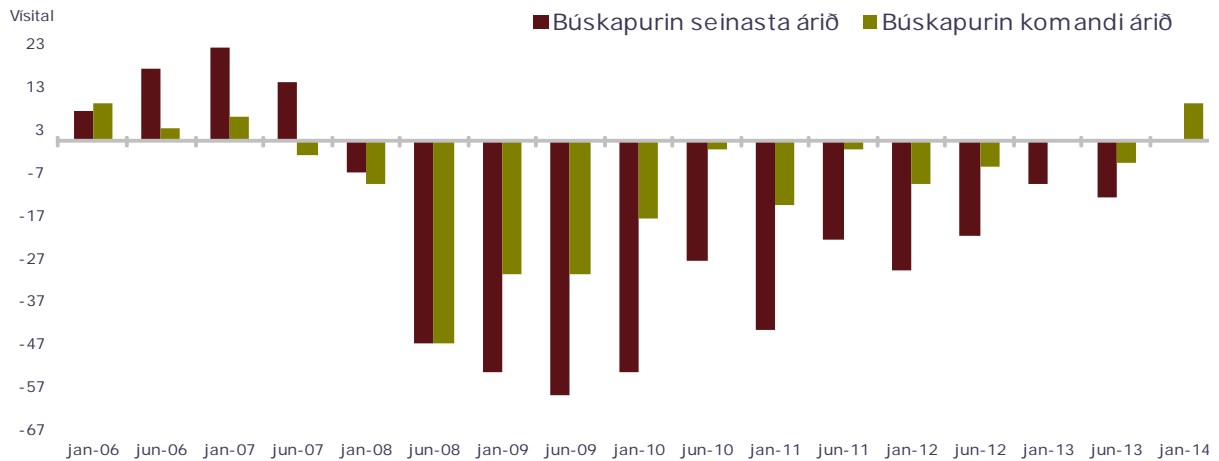

Kelda: Hagstova Føroya

Fyri at meta um búskaparútlitini frameftir, ger Fíggjarmálaráðið hvørt hálvár upp "treystitalið" (konjunkturbarometrið) fyri húsarhald og fyrítøkur. Hendan uppgerðin verður gjørd sum vísital. Vísitalini ("treystitølini") fyri húsarhaldini eru víst í myndunum 11-15 niðanfyri.

Sum víst á myndunum siggja húsarhaldini í seinastuni sum heild nógv ljósari upp á framtíðina. Ikki síðani 2006 hevur búskapurin fyri komandi árið sæð so positivur út – sæð út frá sjónarhorni húsarhaldanna (sí mynd 11).

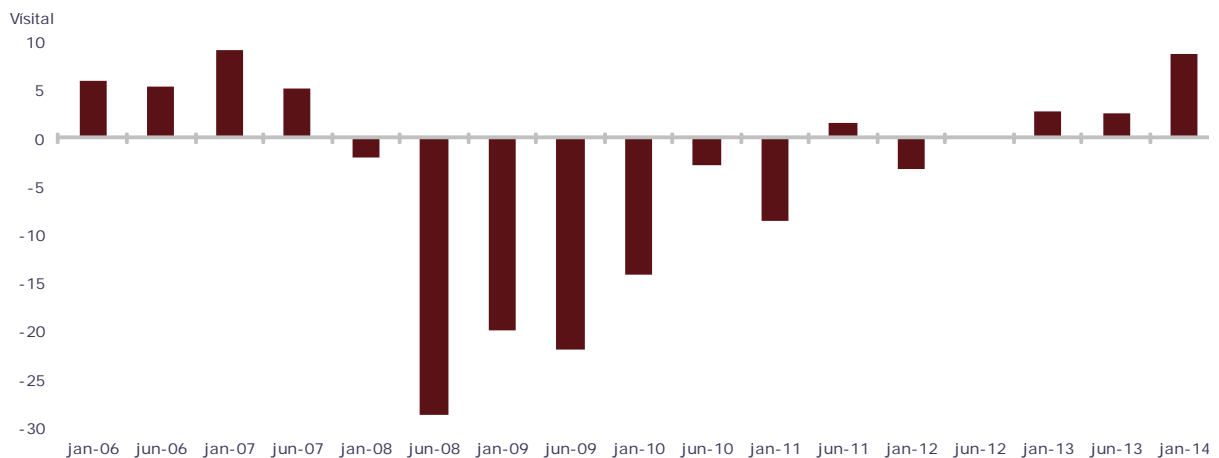
Vísital - væntanir um útlit fyri føroyska búskapin (húsarhald), jan-06 til jan-14 **Mynd 11**

Kelda: Fíggjarmálaráðið

Eisini vísitalið tilsamans fyri húsarhaldini vísur, at treystið er sera stórt hjá húsarhaldunum (sí mynd 12).

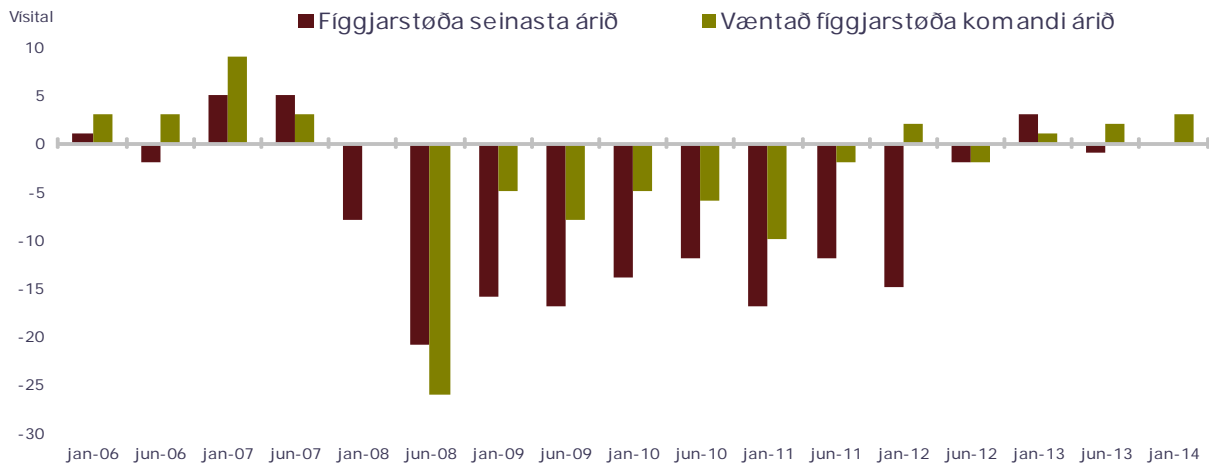
Vísital - samlað brúkaravísital fyri føroysku húsarhaldini, jan-06 til jan-14 **Mynd 12**

Kelda: Fíggjarmálaráðið

Eisini vænta húsarhaldini at teirra fíggjastøða fer at batna komandi árið (sí mynd 13).

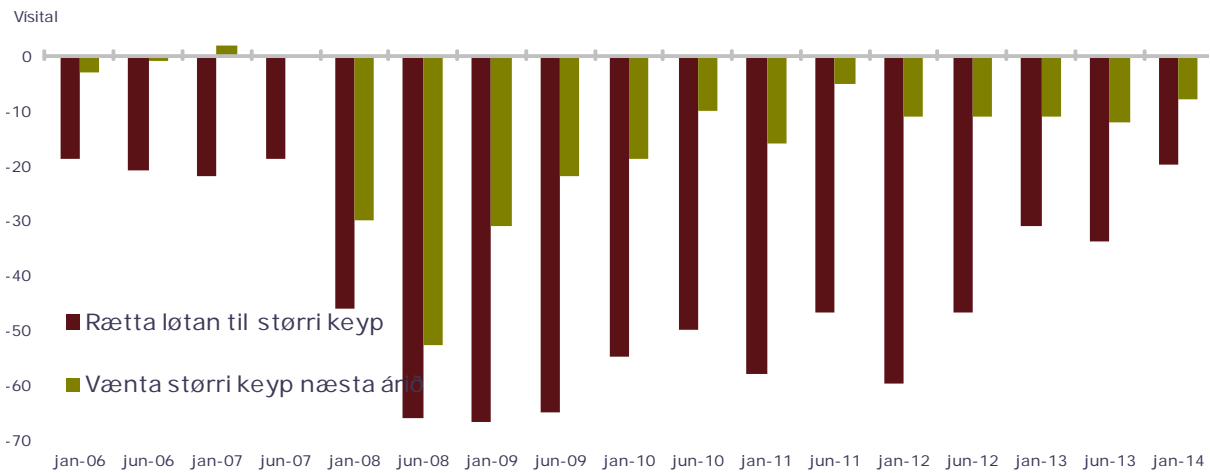
Vísital - húsarhaldini og teirra fíggjastøða, jan-06 til jan-14 **Mynd 13**

Kelda: Fíggjarmálaráðið

Tá húsarhaldini verða spurð, um hetta er rætta lontan at gera størri keyp, halda tey yvirhøvdur, at so er ikki (sí mynd 14). Tó sæst samstundis, at tey hava ikki verið eins positiv síðan 2007.

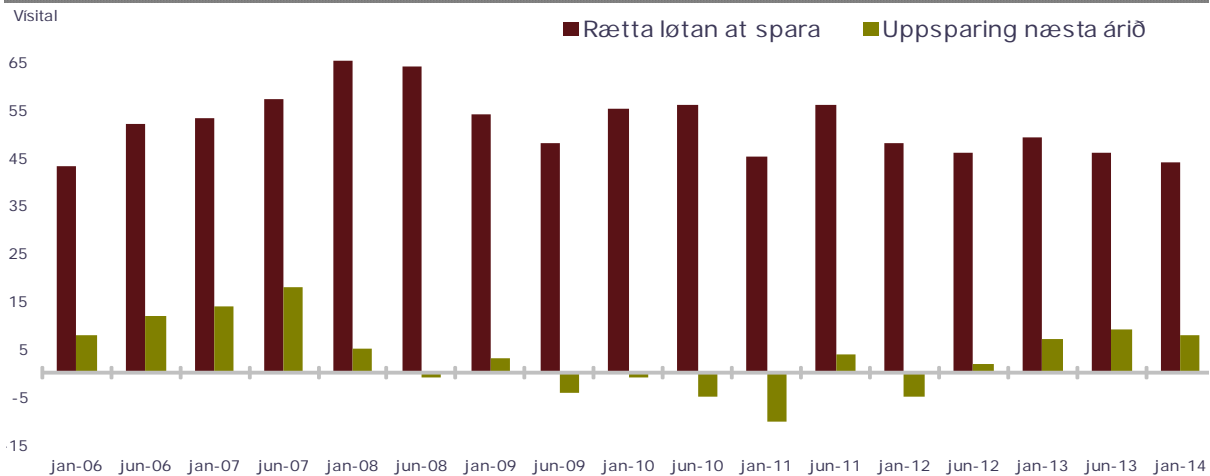
Vísital - væntanir hjá húsarhaldum um størri keypi komandi árið, jan-06 til jan-14 Mynd 14

Kelda: Fíggjarmálaráðið

Tá húsarhaldini verða spurð, um hetta er rætta lontan at spara upp, halda tey yvirhøvdur, at so er (sí mynd 15). Samstundis bendir mynd 15 á, at sparihugurin er minni enn hann hevur verið síðan 2006. Hetta kann vera eitt tekin um eitt ávíst álit á búskapin. Hinvegin - eitt er hvat húsarhaldini siga, annað er hvat tey gera.

Vísital - húsarhaldini og teirra støða viðv. uppsparing, jan-06 til jan-14 Mynd 15

Kelda: Fíggjarmálaráðið

Niðurstøðan viðvíkjandi húsarhaldunum er ikki heilt greið. Arbeidsloysistøluni, inntøkur úr útlondum og flestu av "treystitølunum" geva ábending um ein ávísan vøkstur í privata nýtsluni, hinvegin benda bráðfeingis MVG tøluni, løntakarartal og lønargjaldingar ikki á vøkstur.

Við størsta varsemi verður væntað, at privata nýtslan fer at økjast 2% komandi árið í leypanði prísnum.

Ár til ár %-broytingar bygt á leypandi 12 mánaða summar, stutt frágreiðing:

Myndirnar 5, 20, 21 og 22 í hesi frágreiðing, vísa ár til ár %-broytingar bygt á leypandi 12 mánaðar summar. Týðningurin av háttalagnum er hesin: Fyri hvønn nýggjan mánaða verður talið fyri hendan mánaðin lagt afturat summinum fyri undanfarnu 11 mánaðarnar. Hetta vil siga at hvør mánaður verður "roknaður upp" til eitt ársstøði. Síðan verður roknað út hvussu %-vísi vøksturin (ella %-vísa fallið) hevur verið fyri hendan "upproknaða mánaðin" í mun til somuleiðis "upproknaða mánaðin" eitt ár frammanundan. Ein mánaði, ið víkir nógv frá undanfarnu mánaðunum, ger sostatt ikki so nógvan mun í "upprokningini". Sostatt er talan um eina serliga tendens-analysu-syntesu yvir fleiri mánaðir, har roynt verður av avdúka ein tendens í gongdini, sum fevnir yvir meira enn ein mánaða. Vit kunnu eisini siga at við hesi analysu verður roynt at spora seg fram til annars ósjónligar tendensir í undirliggandi gongdini á viðkomandi búskaparøki, sum tekur støði í einum longri tíðarskeiði afturút.

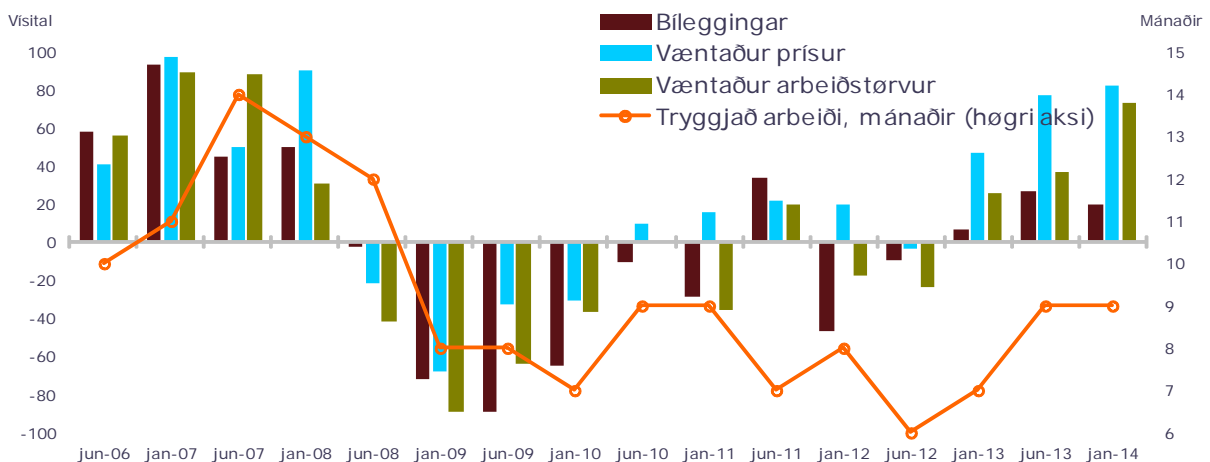
1.2 VINNULÍV, ÍLØGUR OG ÚTFLUTNINGUR

Ein annar stórir geiri í búskapinum er vinnulívið annars ið fevnir um heimamarknaðarvinnur og útflutningsvinnur. Til tess at meta um búskaparvøksturin næsta árið hyggja vit serliga at útlitum fyri íløgum og útflutningi.

Mynd 16 vísir "treystitøl" fyri byggivinnuna. Vinnan væntar nógv byggivirksemi í 2014. Verkætlanir fevna m.a. um: Marknagilsdepil, BankNordik, Arbeidsmannahús, Bakkafrost, Pelagos, p/f Bústaðir, SEV o.m.a. Vísutalið hjá Figgjarmálaráðum fyri byggivinnuna vísir eisini ein stóran væntaðan arbeidssorkutørv hjá byggivinnuni, og væntanir eru um høggar prísir. Sambært byggivinnuni hava útlitini ikki verið so bjørt síðani 2007:

Vísitøl fyri byggivinnuna, jun-06 til jan-14

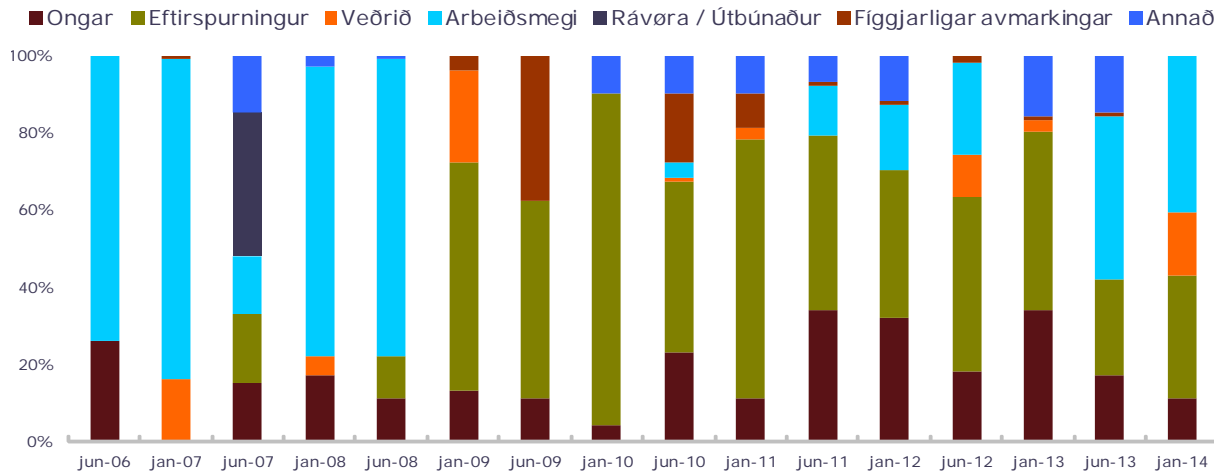
Mynd 16

Kelda: Figgjarmálaráðið

Mynd 17 vísir væntaðar forðingarnar hjá byggivinnuni. Vit síggja, at serliga trotið á arbeidsmegi er ein stór forðing fyri framhaldandi vøkstri. Her kann hugsast, at tann arbeidsmegi, sum er farin av landinum at arbeiða, óbeinleiðis kann at skapa ein 'fløskuháls' í byggivirkseminum:

Vísitöl - meting av avmarkingum í framleiðslu (byggivinnan), jun-06 til jan-14 Mynd 17

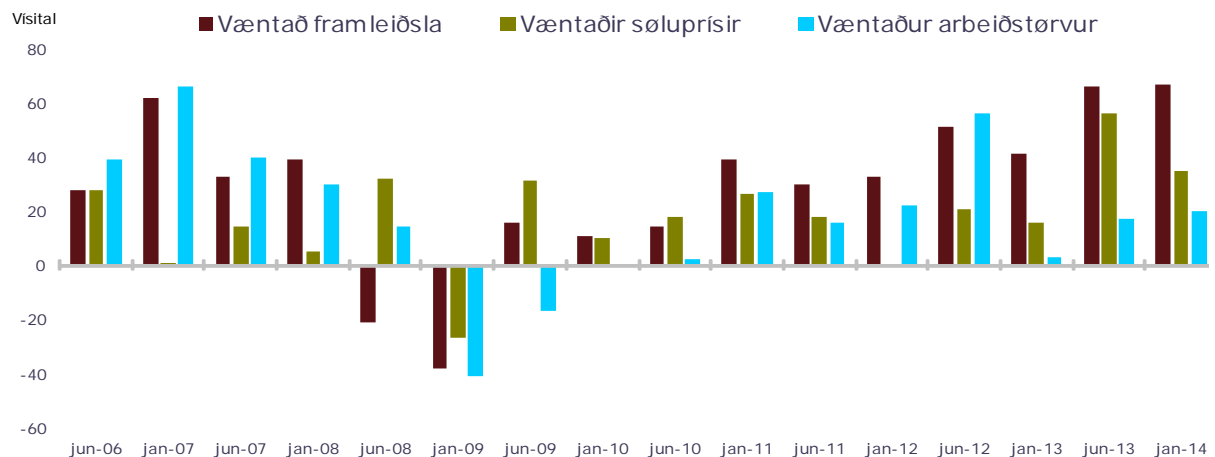
Kelda: Figgjarmálaráðið

Gongdin innan uppsjóvarvinnuna er minni greið, men hefur týðning fyri gongdina í búskaparvækstrinum í leypanði prísnum. Fyri uppsjóvarflotan hefur væntaða avtalan um makrel við sær øktar inntøkur til vinnuna í 2014 samanborið við 2013. Hóast umleið sama tonsatal verður fiskað, kann roknast við væl hægri prísnum. Skipini fáa væntandi atgongd til at fiska í norskum og ES sjógvi, og ES-stongsulin fyri makrel verður væntandi avtikin. Eisini verður svartkjaftakvotan nógv størri komandi ár. Sildakvotan verður lægri, men niðurgongdin mótvigar kortini ikki vøkstrinum í samlaðu veiðuni av pelagisku fiskasløgnum. Tað verða sostatt hægri inntøkur til vinnuna frá príshækking og ikki størri nøgdum. Tiskil verður ikki neyðturviliga talan um økt virkseml.

Eisini eru útlitini fyri alivinnuna góð sambært útsagnum frá alivinnuni¹⁰. Hinvegin eru útlitini mestsum óbroytt fyri botnfiskaveiðuna (sí niðanfyri).

Annars benda vísitöl fyri tilfeingisvinnur á økta framleiðslu í komandi ári (sí mynd 18):

Vísitöl fyri tilfeingisvinnur og annan ídnað, jun-06 til jan-14 Mynd 18

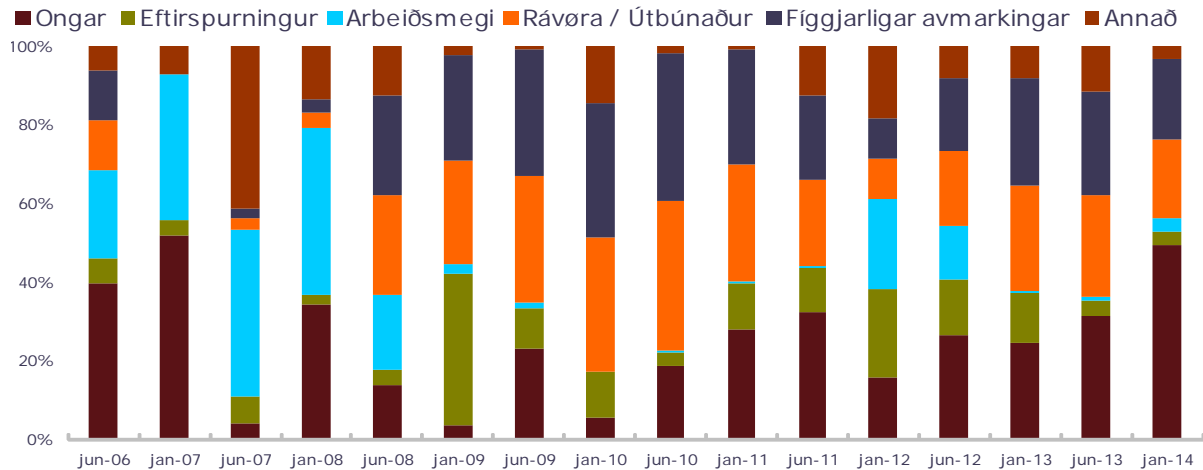
Kelda: Figgjarmálaráðið

Mynd 19 vísir at sæddu forðingarnar fyri tilfeingisvinnurnar ikki eru so nógvar. Trot sýnist ikki vera á arbeiðsmegi sum ein forðing:

¹⁰ Samrøða við Kringvarpið 24. Februar 2014.

Vísitöl fyrri tilfeingisvinnur og annan ídnað, jun-06 til jan-14

Mynd 19

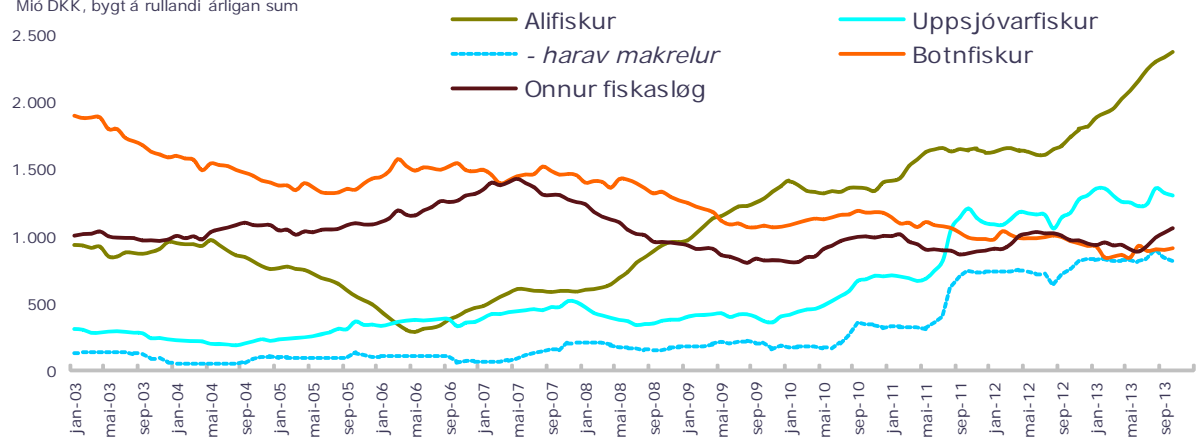
Kelda: Fíggjarmálaráðið

Mynd 20 vísur gongdina í útflutninginum seinastu árin. Vit síggja, at serliga útflutningurinn av alifiski hevur verið í stórum vøkstri í 2013. Væntast kann nokk ikki, at sami vøkstur heldur fram. Mynd 20 vísur eisini at útflutningurinn av uppsjóvarfiski er vaksin nógv seinnu árin. Komandi ár verður hetta útflutningsvirði helst enn hægri.

Útflutningsvirði av fiskavørum, virði, jan-03 til okt-13

Mynd 20

Mið DKK, bygt á rullandi árigan sum

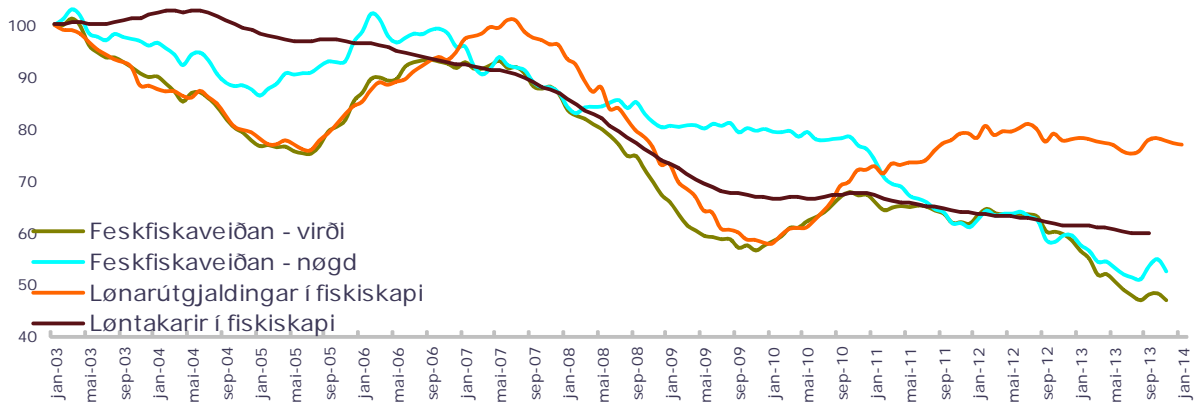
Kelda: Hagstova Føroya

Hinvegin er einki, ið bendir á at botnfiskaveiðan fer at hava nakra betring í 2014. Mynd 21 vísur gongdina í virði og nøgd av feskfiski undir Føroyum. Vit síggja eisini í mynd 21 at lønargjaldingar í fiskivinnuni er minkandi og somuleiðis er talið av løntakarum í fiskivinnuni í stórligari minking.

Indikatorar fyri føroyskan fiskiskap, jan-03 til des-13

Mynd 21

Indeks, jan-03=100, bygt á rullandi árligan sum

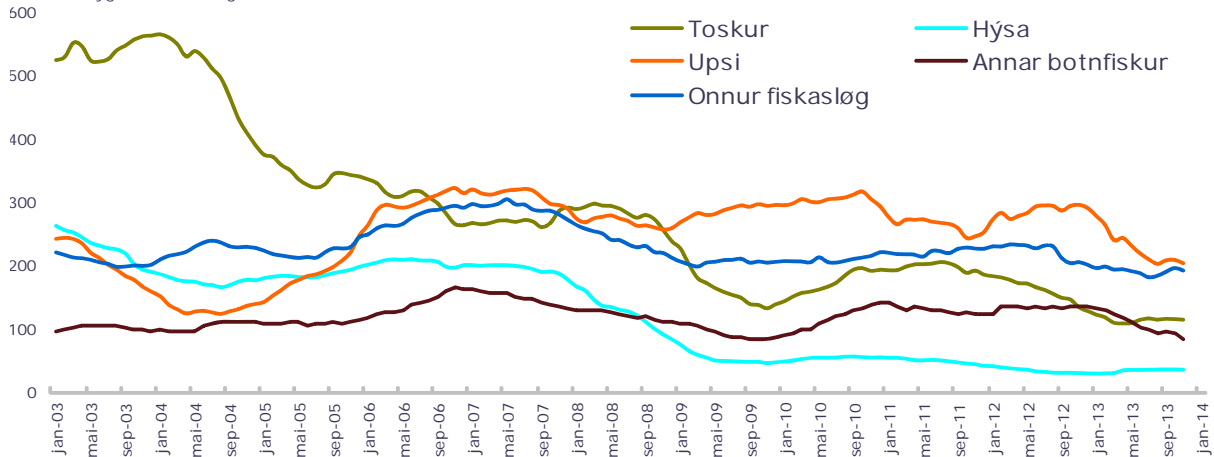
Kelda: Hagstova Føroya

Uppgerð av veiðuvirði í feskfiskaveiðuni, býtt á fiskasløg gevur somu mynd av gongdini, sí mynd 22.

Feskfiskaveiðan, virði, jan-03 til nov-13

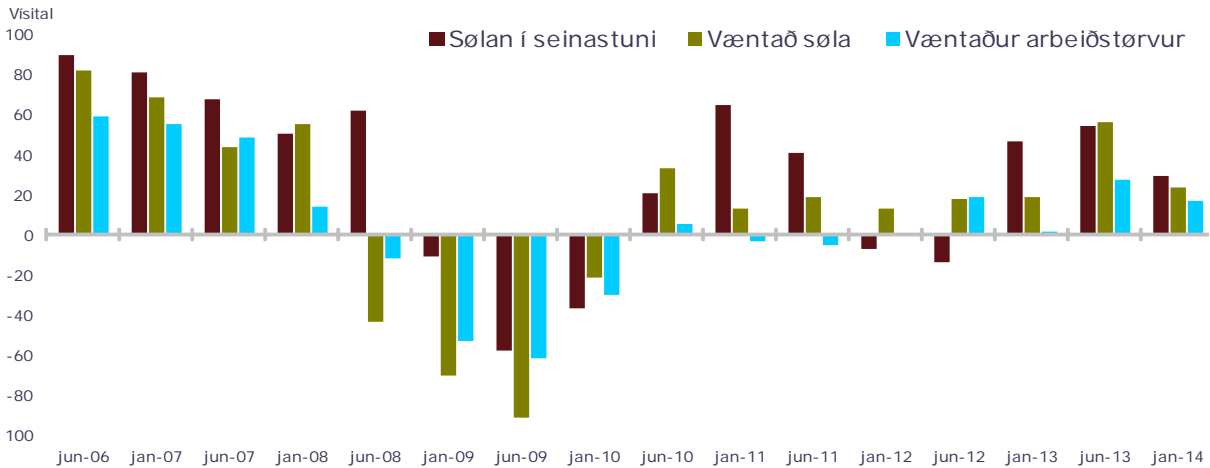
Mynd 22

Mið DKK, bygt á rullandi árligan sum

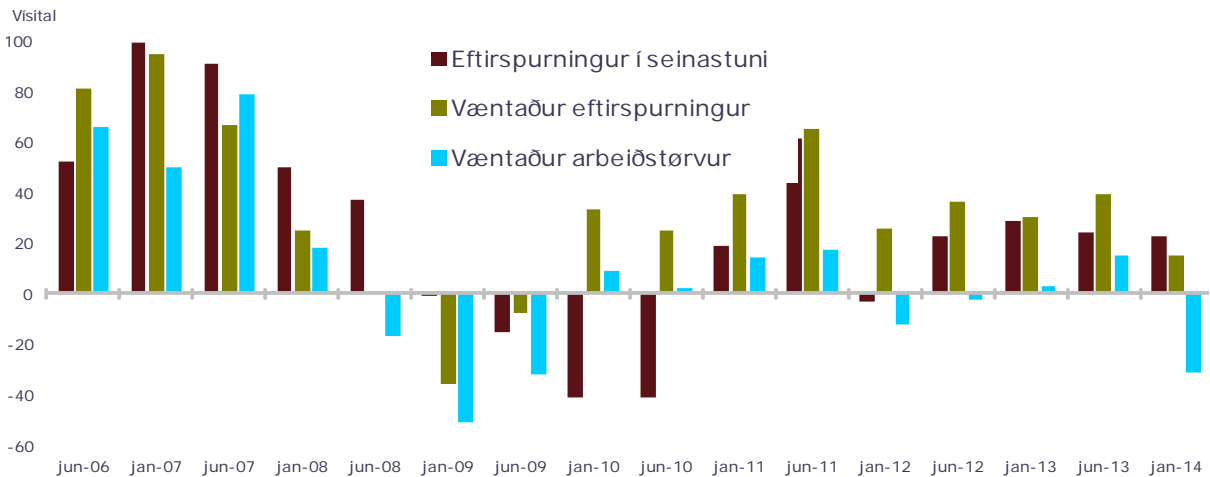
Kelda: Hagstova Føroya

Aðrir partar av vinnulívnum, sum hava innlendis eftirspurning at dúva upp á, síggja ikki so bjart uppá framtíðina, sum tey hava gjørt. Hetta er kanska ein ábending um at handilsvinnan ikki trýr uppá stórvegis vøxtur í privatnu nýtisluni (sí mynd 23).

Vísital fyrri handilsvinnuna, jun-06 til jan-14**Mynd 23**

Kelda: Fíggjarmálaráðið

Eins og handilsvinnan sær tænaðstúvinnan heldur ikki so bjart uppá framtíðina. Teirra væntaði arbeiðstørvur tykist heldur ikki at vera serliga stórir (sí mynd 24).

Vísital fyrri tænaðstúvinnuna, jun-06 til jan-14**Mynd 24**

Kelda: Fíggjarmálaráðið

Til síðst skal nevnað oljuleiting fram á føroyska landgrunninum í 2014. Hetta fer helst at geva landskassanum nakrar eyka inntøkur, og eisini at geva eitt ávíst virksemi á landi.

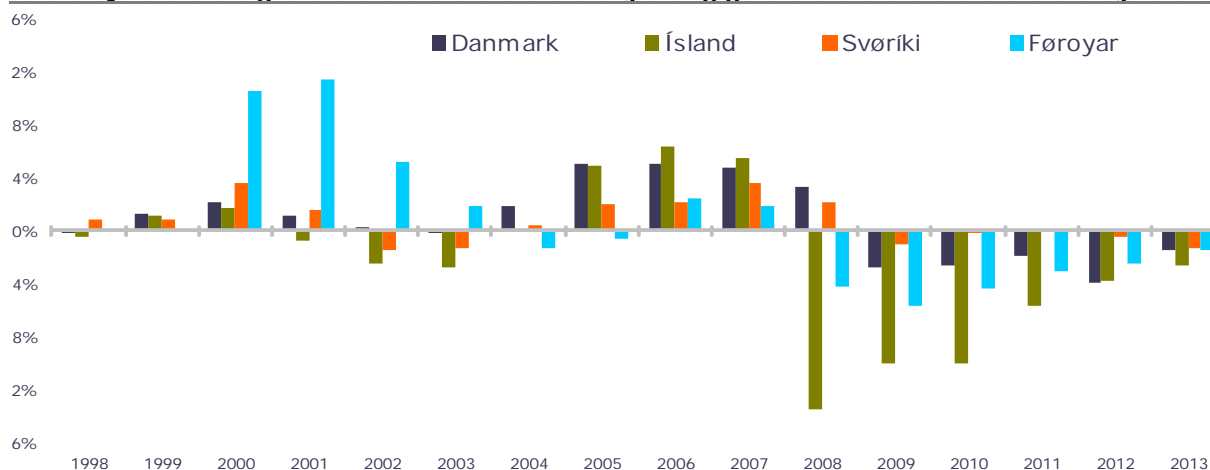
1.3 TAÐ ALMENNA

Sum triðja og seinasta geiran í búskapinum viðgera vit tað almenna.

Síðani fíggjakreppuna hava teir almennu kassarnir havt hall á sínum rakstri. Sama hevur verið galdandi fyrri tey lond, ið vit vanliga samanbera okkum við. Niðanfyrri í mynd 25 er úrslitið hjá almanna geiranum samanborin við onnur lond.

Úrslit hjá almenna geiranum í mun til BTÚ í Føroyum og grannalondum

Mynd 25

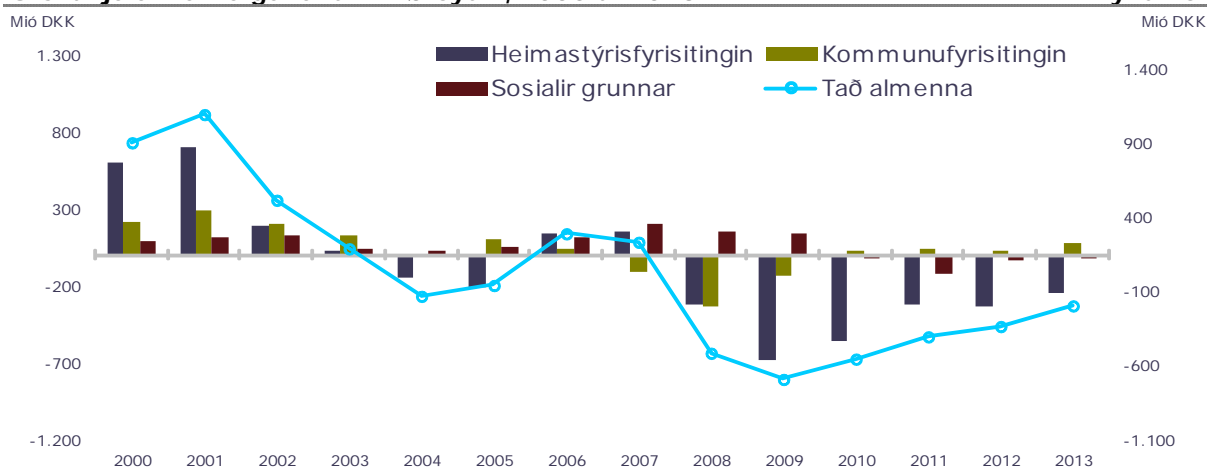

Kelda: Føroya Gjaldstova, Hagstova Føroya, Fíggjarmálaráðið, Landsbanki Føroya og OECD

Tilsamans fyri tann almanna geiran síggja vit, at tað er eitt minkandi hall á teimum almennu kassunum, og at tað bert er landskassin, ið hevur trupulleikar við at fáa javnvág á rakstrinum, sí mynd 26 og talvu 1 og 3.

Úrslit hjá almenna geiranum í Føroyum, 2000 til 2013

Mynd 26

Kelda: Føroya Gjaldstova, Hagstova Føroya, Fíggjarmálaráðið og Landsbanki Føroya

Úrslit hjá almenna geiranum (landi, kommunum, grunnum) 2005-2012 TALVA 1

Mið. kr.	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Tað almenna tilsamans	-188	224	257	-342	-570	-452	-275	-242
Landið	-344	68	156	-210	-506	-441	-203	-241
Kommunur	99	34	-108	-342	-142	39	40	33
Sosialir grunnar	57	122	209	211	78	-50	-112	-34
Tað alm. tils. í % av BTÚ	-1,8%	1,9%	2,1%	-2,8%	-4,7%	-3,5%	-2,1%	-1,8%

Viðm.: Tølini fyri 2013 eru ikki tøk, men fíggjarmálaráðið væntar at úrslitið fyri 2013 verður -400 mió., ið mestsum alt stavar frá landskassahalli.

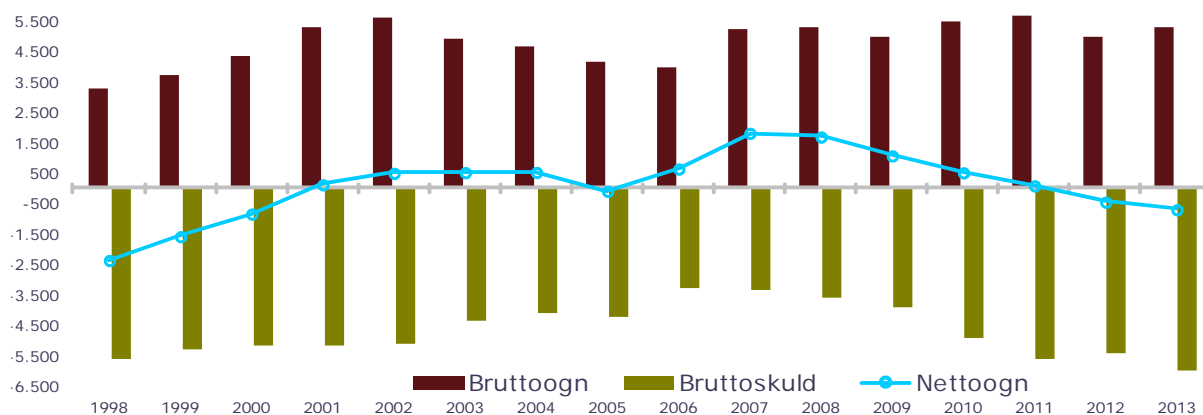
Kelda: Hagstova Føroya og Fíggjarmálaráðið

Í mynd 27 og talvu 2 er fíggarstöða (ogn og skuld) landskassans sett upp. Vit síggja at landskassin í 2012 og 2013 fyrstu ferð síðan 2005 hevur eina nettoskuld.

Ogn og skuld landskassans, 1998-2013

Mynd 27

Mið DKK

Kelda: Landsbanki Føroya og Hagstova Føroya

Ogn og skuld landskassans	TALVA 2									
Ár /mið kr.	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Bruttoskuld	-4.209	-3.317	-3.379	-3.590	-3.903	-4.954	-5.599	-5.414	-5.981	-6.142
Danski staturin	-500	-500	-500	-500	-500	-500	-500	-500	-500	-500
Brævlán	-3.125	-2.225	-2.160	-2.119	-2.708	-3.708	-4.346	-4.254	-4.821	-4.982
Onnur skuld	-584	-592	-719	-971	-695	-746	-753	-660	-660	-660
Bruttoogn	4.116	3.959	5.193	5.281	4.971	5.469	5.686	4.965	5.281	5.172
Gjaldfærið í Landsbanka Føroya	1.293	1.093	2.467	2.158	1.551	1.881	2.514	2.175	2.491	2.382
Annað í umferð	828	818	959	841	1.062	1.203	865	975	975	975
Útbúnaður	1.995	2.048	1.767	2.282	2.358	2.385	2.307	1.815	1.815	1.815
Nettoogn	-93	642	1.814	1.691	1.068	515	87	-449	-700	-970
Nettoogn uttan útbúnað	-2.088	-1.406	47	-591	-1.290	-1.870	-2.220	-2.264	-2.515	-2.785
Current Assets	2.121	1.911	3.426	2.999	2.613	3.084	3.379	3.150	3.466	3.357
Bruttoskuld - current assets	2.088	1.406	-47	591	1.290	1.870	2.220	2.264	2.515	2.785

Kelda: Hagstova Føroya

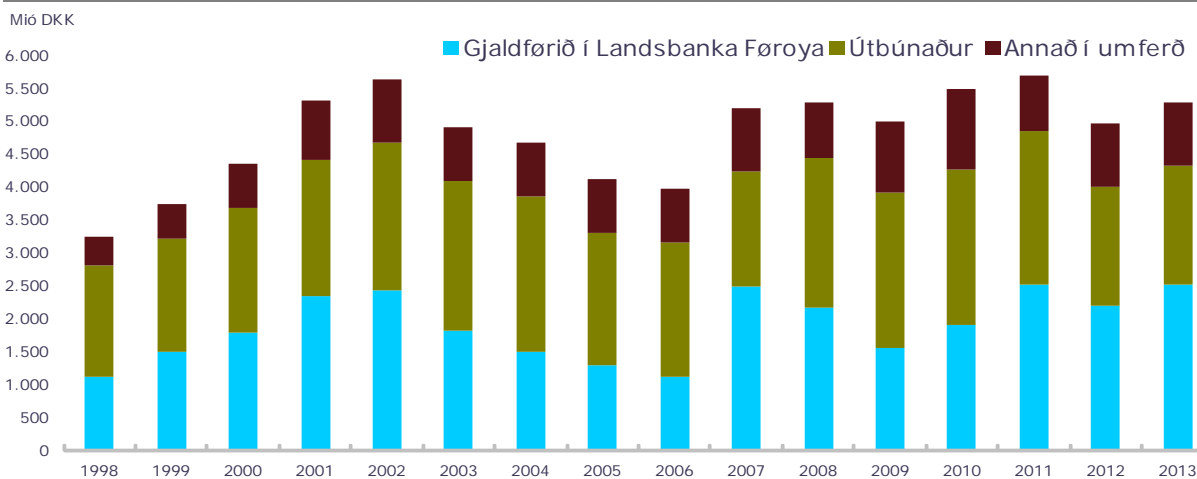
Uppgerð gjørd í samband við lántøku juni 2013. Tøluni fyri 2014 eru mett

Current assets: ogn í umferð. Útbúnaður: partapeningur og onnur ogn landskassans

Mynd 28 vísir samansetingina av bruttoognum landsins. Umleið helmingurin av hesi ogn er gjaldfæri í Landsbanka Føroya (sum nú er gjaldstovan). Hetta er ogn, sum innan stutt tíðarskeið kann gerast reiður peningur. Aðrar ognir eru útbúnaður, sum t.d. partabrøv í Føroya Tele og BankNordik, sum tað tekur longri tíð at gera um til reiðan pening.

Samanseting av ogn landskassans, 1998-2013

Mynd 28

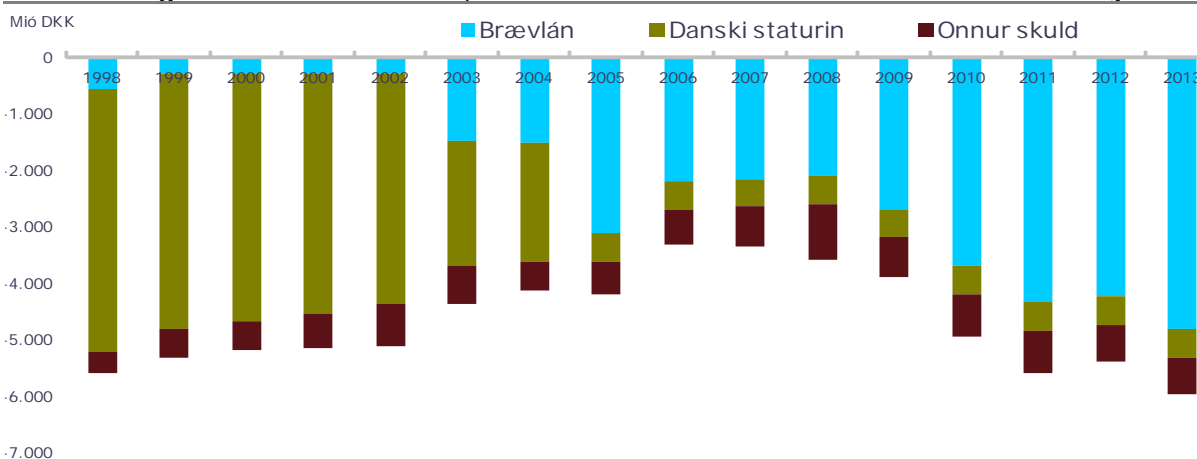

Kelda: Landsbanki Føroya og Hagstova Føroya

Mynd 29 vísir samansetingina av bruttoskuld landsins. Nógv størsti parturin av hesi bruttoskuld er brævalán. Ein partur er 500-millióna skuldin til danska statin, sum bert skal gjaldast aftur um føroyingar finna olju í rakstrarverðum nøgdum innan ár 2018. Í bruttoskuldina er ikki tikin hædd fyri serligum veðhaldsskyldum og eftirlønarskyldum móttvegis tænastrámunnum landsins. Vit síggja at bruttoskuldin hjá landskassanum er munandi vöksin seinastu árin, í samsvar við at stór undirskot hava verið á landskassa rokniskapinum.

Samanseting av skuld landskassans, 1998-2013

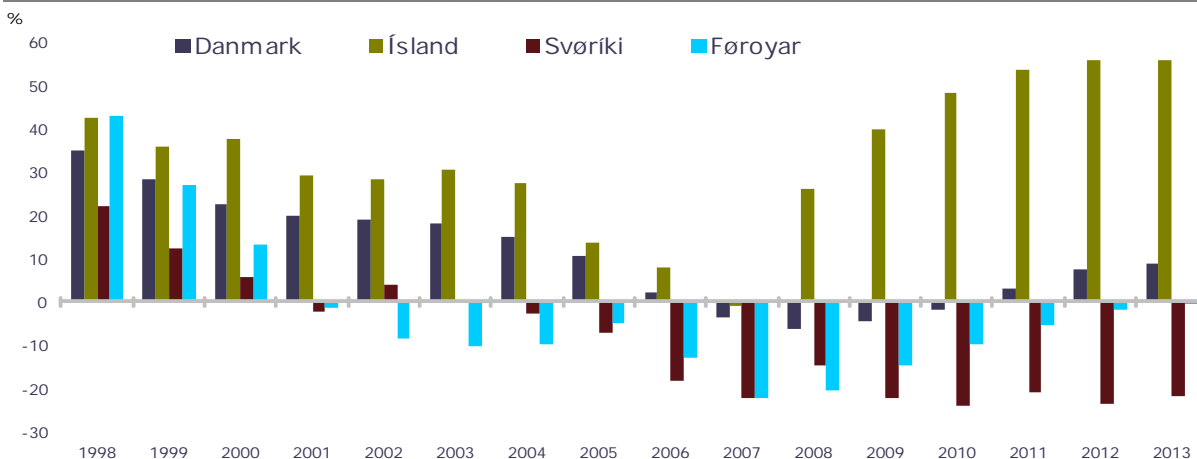
Mynd 29

Kelda: Landsbanki Føroya og Hagstova Føroya

Mynd 30 vísir nettoskuldina hjá øllum almenna geiranum tilsamans í prosent av BTÚ, og við sammeting við trý onnur lond. Meðan Ísland hevur heilt stóra nettoskuld hevur Svøríki eina rættuliga stóra nettoogn. Føroyar hava hinvegin eina líttla nettoogn íalt.

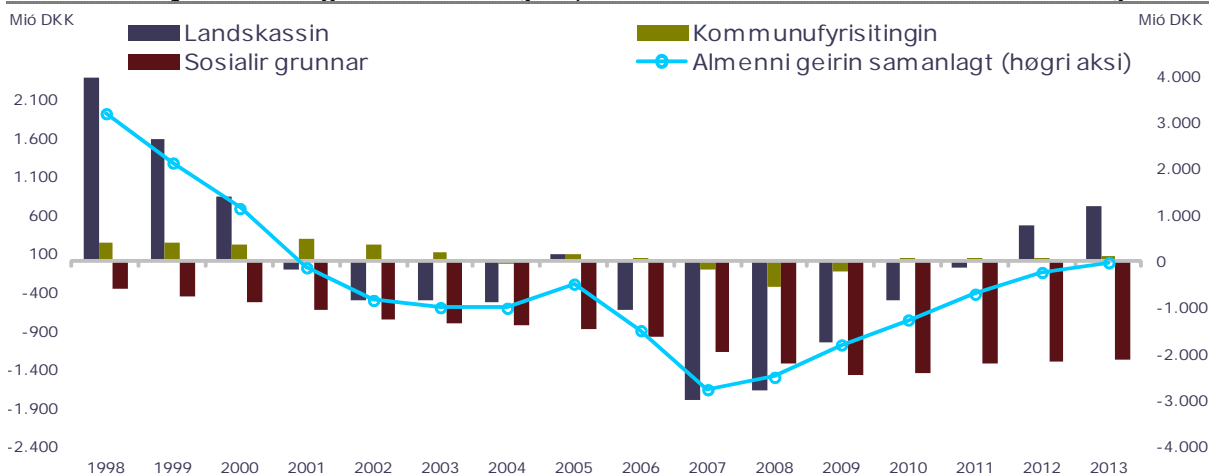
Nettoskuld í % av BTÚ hjá almenna geiranum í Føroyum og aðrastaðni, 1998-2013 Mynd 30

Kelda: Hagstova Føroya, Landsbanki Føroya og OECD

Mynd 31 vísir samansetingina av nettoskuldini (nettoognini) hjá øllum almenna geiranum í Føroyum tilsamans, býtt á land, almannagrunnar og kommunur. Vit síggja at almannagrunnar (t.d. ALS og AMEG) hava stórar ognir (negativ nettoskuld); hesar ognir eru fyrri ein stóran part settar í útlendsk virðisbrøv. Kommunurnar hava onga nettoskuld, meðan landskassin hevur nettoskuld. Samanlagt fyri allar triggjar geirarnar hevur tað almenna nær um onga nettoskuld, men væntandi verður tað til nettoskuld í 2014, sum tað almenna ikki hevur havt síðan 2000.

Nettoskuld hjá almenna geiranum í Føroyum, 1998 til 2013 Mynd 31

Kelda: Hagstova Føroya og Landsbanki Føroya

Til tess at meta um gongdina í almennu nýtsluni verður hugt at gongdini í landskassaroknskapinum:

Roknskapurin hjá landskassanum	TALVA 3			
	R 2011	R2012	J 2013	J 2014
Rakstrarútreiðslur	-3.471.054	-3.515.309	-3.548.597	-3.618.526
Rakstrarinntøkur	721.677	785.047	719.984	752.122
Nettorakstur	-2.749.377	-2.730.262	-2.828.613	-2.866.404
Broyting		-0,7%	3,6%	1,3%
Løguútreiðslur	-146.550	-182.267	-479.068 ¹¹	-288.050
Løguinntøkur	1.878	2.376	30.350	29.100
Flytingarútreiðslur	-2.057.044	-2.083.264	-2.147.447	-2.161.901
Skattir og flytingarinntøkur	4.991.087	4.990.865	5.298.058	5.353.173
Flytingar ml alm. myndugl.	-215.641	-269.514	-211.490	-222.496
Fíggjarpostar	-146.360	-62.530	-108.342	-66.991
RLÚ I	-322.007	-334.596	-446.552	-223.569

Kelda: Gjaldsstova Føroya

Vit síggja, at vøksturin í játtaða netto-rakstrinum frá 2013 til 2014 er 1,3%. Her er bert talan um landskassan; um vit taka kommunur og almannagrunnar við, er vøksturin helst minni.

Samantikið verður mettt, at atburður hins almenna verður fer at geva ein varisligan vøkstur í almennu nýtsluni í 2014, sum verður mettur til umleið 0,5%. Vøksturin av almennu íløgum kann ikki heilt lesast av talvuni omanfyri, tí almennu íløgurnar í landsroknskapinum ikki verða bókaðar eins og í tjóðarroknskapinum. Vit seta vøksturin í almennu ílögum til 2% í 2014.

1.4 HEILDARMETING AV BÚSKAPARVØKSTRINUM

Metingar av búskaparvøksstrinum í 2014 eru sum sagt truplar at gera; ábendingarnar í gongdini eru nakað tvítýddar. Vit vilja tó her gera eina roynd, sum vónandi ber á rætta bógvin, men sum skal takast við stórum fyrivarni. Til búskaparmetingina hjá búskaparráðnum í september 2014 verður metingin væntandi betur; tá verða metingarnar væntandi gjørdar í einum til endamálið gjørdum myndli, og tá verða eisini fleiri hagtøl tøk um gongdina.

Nýtta mannagongdin í vøksturmetingini er bygt á meting meting av vøkstri/minking á postunum á eftirspurningsíðuni av BTÚ. Hesir postar eru privata/almenna nýtslan, privatu/almennu íløgurnar umframt nettoútlutningin av vørum og tænastrum. Hesar støddir lagdar saman geva støddina BTÚ. Vígaði prosentvøksturin í hesum postum gevur tí prosentvøksturin í BTÚ. Vit hava omanfyri hugt at ábendingunum um gongdina fyri hesar postarnar:

Privata nýtslan:

Sum sagt sýnist ikki gongd vera komin á vøksturin í privatu nýtsluni, men hinvegin eru húsarhaldini meira bjartskygd. Mett verður at privata nýtslan veksur 2% í 2014.

Privatu íløgurnar:

Grundað á íverkseting av nógvum byggiverkætlanum verður roknað við munandi vøkstri í privatu ílögum í 2014. Her verður vøksturin leysliga mettur til 10%.

Almenna nýtslan:

Her verður mettt at vøksturin verður 0,5% í 2014.

¹¹ Talan er um játtan fyri 2013. Tann nýtta játtanin í 2013 er munandi lægri vegna "støðlingar", og hetta virkar mótsett fyri 2014.

Almennu ílögurnar:

Hesar fara væntandi at vaxa við 2% tilsamans.

Nettóútlutningurinn:

Grundað á vaksandi byggivirksemi og vaxtur í privatu nýtsluni verður roknað við vaksandi innflutningi. Hinvegin eru eisini útlit til stóran vaxtur at útlutninginum, sum væntandi fer at viga væl upp ímóti tí økta innflutninginum. Samlað verður roknað við at nettóútlutningurinn veksur við 200 mió. kr. (-20%).

Samantikið verður hendan meting gjørt, sum sjálvsagt má takast við neyðugum fyrivarnum:

BTÚ greinað á útreiðslur og BTÚ-framroknað meting frá 2013 til 2014			Talva 4
BTÚ í mió./ár	BTÚ 2013	Broyting	BTÚ 2014
Privat nýtsla	7.908	2%	8.066
Privatar ílögur	1.690	10%	1.859
Almenn nýtsla	4.241	0,5%	4.262
Almenn ílögur	1.028	2%	1049
Nettóútlutningur ¹²	-979	-20%	-783
Samlað	13.888	4%	14.453

Út frá hesum sær út til, at vaxturin verður umleið 4% frá 2013 til 2014. Hetta skal sum nevnt takast við størsta fyrivarni.

Ein búskaparvaxtur upp á 4% í ársins prísnum byggir á ta fortreyt, at avtala fæst um uppsjóvarfiskin.

¹² Útlutningur av vørum og tænastrum minus innflutningur av vørum og tænastrum.

2 KONJUNKTUR- OG BYGNAÐARLIG FYRIBRIGDI

Í vanliga orðaskiftinum verður ofta víst til konjunkturgongdina, tá roynt verður at forklára gongdina í búskapinum. Eitt sindur tvísagnarliga verður konjunkturgongdin eisini vanliga forklárað við búskaparvækstri (t.d. undir 1,5% í føstum prísnum lágkonjunkturur, meira enn 2,5% í føstum prísnum hákonjunkturur), støddini á úrslitinum fyri almenna geiran, og arbeiðsloysisprosentinum. Í øðrum førum verður byrjandi lágkonjunkturur ella recessión skilmarkað sum fall í BTÚ í føstum prísnum tveir ella fleiri ársfjórðingar á rað.

Tað er ikki nóg haldgott at forklára almenna hallið og uppsteðgaða vøxturin í BTÚ í føstum prísnum¹³ við at vit eru stødd í einum lágkonjunkturi. Tað er heldur ikki haldgott at nýta konjunkturstøðuna sum grundgeving fyri hallinum hjá almenna geiranum.

Sjálvsagt er búskapargongdin ávirkað av skiftandi konjunkturum, sum nú á døgum lættliga ávirka tvørtur um landamørk. Eyðsynt vóru krepputekinini í búskapinum 2008-2009 tekin um eina versnandi konjunkturgongd (lágkonjunktur), sum spreiddi seg um landamørk í kjarlarrórinum av altjóða figgjarkreppuni.

Hinvegin er tað ein spurningur hvussu nógv av tí staðfesta búskaparvækstrinum og tí staðfesta hallinum hjá almenna geiranum hesi seinastu árinu kunnu forklárast av (a) konjunktur-ávirkanum og (b) øðrum ávirkanum enn konjunktur-ávirkanum.

Figgjarmálaráðið hevur á fyrsta sinni gjørt útrokningar av konjunkturjavnaðari tjóðarframléiðu og konjunkturjavnaðum halli hjá almenna geiranum. Hesar útrokningar vórðu almannakunngjördar á heimsíðu Figgjarmálaráðsins í mars 2014¹⁴. Niðanfyrri í talvu 5 er vístur ein samandrættur av hesum útrokningum:

Staðfest alment úrslit, ískoytið frá konjunkturstøðu, og konjunkturjavnað úrslit. TALVA 5

Í mió. kr.	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Staðfest alment úrslit (a)	439	172	-228	-188	224	257	-342	-570	-452	-275	-242
Ískoytið frá konjunkturstøðu (b)	150	-225	-160	-220	385	385	-220	-255	155	80	-80
Konjunkturjavnað úrslit (c=a-b)	289	397	-68	32	-161	-128	-122	-315	-607	-355	-162

Kelda: Figgjarmálaráðið

Staðfest alment úrslit (a) í talvu 5 vísir faktiska roknskaparúrslitið hjá almenna geiranum.

Ískoytið frá konjunkturstøðu (b) í talvu 5 er ein útroknað upphædd. Hetta er útrokningin av, við hvussu stórari upphædd faktiska roknskaparúrslitið hjá almenna geiranum er ávirkað av aktuella konjunkturstøðuni. Fyri 2012 er henda upphædd roknað til -80 mió. Hetta merkir, at av staðfesta úrslitinum í 2012 upp á -242 mió. kr., kunnu -80 mió. kr. forklárast við aktuella konjunkturstøðuni, meðan restin av hallinum - ella -162 mió. - kann forklárast við øðrum "orsøkum" enn tí aktuella konjunkturstøðuni.

¹³ Vit hava einki mát fyri BTÚ í føstum prísnum (real GDP), og tískil heldur ikki vøkstrinum, men bert av BTÚ í ársins prísnum (nominal GDP). Ein deflatering (umrokning til fastar prísir) av BTÚ í ársins prísnum við brúkaraprístalinum kann geva nakað misvísandi úrslit. Hinvegin gevur ein deflatering við brúkaraprístalinum av lönargjaldingunum í ársins prísnum helst eina betri mynd at realu gongdini í útgoldnu lönunum.

¹⁴ Sí undir www.fmr.fo : tíðindasavn

Konjunkturjavnað úrslit ($c = a - b$) í talvu 5 vísir sostatt hvat staðfesta roknskaparúrslitið hjá almenna geiranum hevði verið, um ávirkanin frá aktuella konjunkturstöðuni varð tikin burturúr. Konjunkturjavnað úrslit vísir sostatt ávirkanir á úrslitið hjá almenna geiranum frá øðrum viðurskiftum enn aktuella konjunkturstöðuni.

Útrokningarnar í talvu 5 vísa, at nógv størsti parturin av hallinum hjá almenna geiranum síðan 2010 stavaði frá *øðrum ávirkanum enn konjunktur-ávirkanum*. Útrokningarnar vísa enntá, at í 2010 og 2011 góvu konjunktur-ávirkanir eitt *positivt ikast* til staðfesta úrslitið hjá almenna geiranum.

Hesar útrokningar í talvu 5 skulu sjálvsagt metast við neyðugum fyrivarnunum; tøluni kunnu sjálvsagt ikki umboða tey "neyvt røttu" tøluni, men roknað verður tó við, at tey geva ábendingar um stöðuna.

Kapitul 3 í hesi búskaparfrágreiðing er ein stuttur samandrættar um arbeiði Fíggjarmálaráðsins við at rokna út konjunkturjavnaða tjóðarframleiðslu og konjunkturjavnað úrslit fyri almenna geiran.

2.1 MØGULIGIR "BYGNAÐAR-TRUPULLEIKAR" HANDAN BÚSKAPARGONGDINA?

Hvørjar eru so hesi "onnur viðurskifti enn konjunktur-ávirkanir", ið hava ávirkað staðfesta hallið hjá almenna geiranum seinastu árin?

Niðanfyri umrøða vit nøkur av hesum "øðrum viðurskiftum" sum "møguligar bygnaðartrupulleikar" í føroyska búskapinum. Umrøðan niðanfyri umboðar ikki eina fullfíggjaða ramsu av øllum hugsandi bygnaðartrupulleikum, men er bert ein stutt og ávegis listing og viðgerð. Raðfestingin niðanfyri er tilvildarlig og ikki eftir mettum búskaparligum týðningi.

Bygnaðurin tá tað snýr seg um inntøkuskatt mótvegis øðrum skattum og gjøldum kann umboða ein trupulleika. Inntøkuskatturin fyllir lutfalsliga nógv í Føroyum, tá sammett verður við grannalondini¹⁵.

Tað finnist ikki nakað "eintýðugt rætt" mát fyri skattatrysti hjá einum landi, ella til brúk í millumtjóða sammetingum. OECD heldur seg tó til allar skattainntøkur hins almenna¹⁶ sum prosent av BTÚ í marknaðarprísum. Talva 6 vísir hetta mát fyri skattatrysti í Norðurlondum.

<i>Skattir í prosent av BTÚ í marknaðarprísum</i>						<i>TALVA 6</i>		
	<i>2005</i>	<i>2006</i>	<i>2007</i>	<i>2008</i>	<i>2009</i>	<i>2010</i>	<i>2011</i>	<i>2012</i>
<i>Føroyar</i>	44,6	45	46,6	47,4	45,1	43,9	44,6	44,8
<i>Danmark</i>	50,8	49,6	48,9	47,8	47,8	47,4	47,7	48,0
<i>Finnland</i>	43,9	43,8	43,0	42,9	42,8	42,5	43,7	44,1
<i>Ísland</i>	40,7	41,5	40,6	36,7	33,9	35,2	36,0	37,2
<i>Noregi</i>	43,2	43,5	42,9	42,1	42,0	42,6	42,5	42,2
<i>Svøríki</i>	48,9	48,3	47,4	46,4	46,6	45,4	44,2	44,3

Kelda: Hagstova Føroya, dátugrunnurin, og OECD

Talva 6 vísir, at í prosent av BTÚ í marknaðarprísum er *skattatrystið* í Føroyum í hægra endanum millum hini Norðurlondini. *Samstundis* eru Føroyar í sammeting við hini Norðurlondini sermerktar

¹⁵ Hans Kári Vang, Fíggjarmálaráðið. Framløga í Norðurlandshúsinum 27.september 2013

¹⁶ Tilfeingisgjald sum almenn inntøka verður ikki roknað sum skattur, men sum lisens-inntøka. Var hetta gjald roknað sum skattur, hevði eitt á hesum grundarlagi roknað skattatryst verið uppafur hægri.

við at bæði *privata húsarhaldsnýtslan* og *almenna nýtslan* eru størri prosentpartur av BTÚ, og við at *nettoúflutningurin av vørum og tæmastum* so at siga altíð hevur verið negativur prosentpartur av BTÚ í marknaðarprísum¹⁷. Ivaleynt gevur hetta *endurtakandi mynstur* nakrar ábendingar um serlig bygnaðarviðurskipti í føroyska búskapinum.

Vinnustuðlandi skattafrítøkuskipanir sum FAS og DIS fylla lutfalsliga nógv í Føroyum; ein nógv størri partur av arbeiðsmegini í Føroyum virkar undir hesum skipanum enn í grannalondunum. Tískil hava hesar skipanir lutfalsliga lítlan týðning fyri tær inntøkur, sum almennu kassarnir í grannalondunum av hesum ávum lissa, men í Føroyum er støðan heilt øðrvísi.

Afturat hesum kemur at almennu kassarnir í Føroyum missa nógvan skatt frá lønarinntøkum vunnum í útlondum av fastbúgvandi í Føroyum. Henda útrásin av fastbúgvandi við lønarinntøku í útlondum er vaksin ár eftir ár, og hesin vøkstur hevur ikki verið ávirkaður av hákonjunkturinum undan fíggjarkreppuni í 2008-2009 ella av búskapar- ella konjunkturgongdini í Føroyum annars. Í sær sjálvum bendir hendan útrásin og tilhoyrandi skattamissirnir á ein bygnaðartrupulleika í føroyska samfelagsbúskapinum. Fyri tað fyrsta verða arbeiðspláss, sum verða mist í fiskivinnuni og øðrum tilfeingisvinnum vegna "natúrligar" tøkni- og produktivitets-broytingar, ikki lættliga erstattað av nýggjum arbeiðsplássum í øðrum vinnum í Føroyum, men heldur av arbeiðsmøguleikum í útlondum. Avbjóðingarnar tá tað snýr seg um vinnumenning kunnu av omanfyri nevndu orsøkum vera størri í Føroyum enn í grannalondunum. Somuleiðis trupulleikar við ósamsvari millum útboð og eftirspurning eftir førleikum á arbeiðsmarknaðinum. Fyri tað næsta verður føroyska arbeiðsmegin drigin til hesa útrás av hægri lønarlagi í útlondum. Fyri tað triðja verður útrásin til arbeiðis í útlondum stuðlað av føroysku myndugleikunum gjøgnum lagaligar skattafrádráttir.

Sum ávíst í undanfarnu búskaparfrágreiðing frá september 2013 er privata eftirlønaruppsparingin í Føroyum sera lág. Eftir fólkatálinum er hon runt roknað ein triðing av privatu eftirlønaruppsparingini í okkara nærmastu grannalondum¹⁸. Áttu vit tað sama sum grannalondini, var hendan uppsparing nú 30-35 mia. kr.

Roknast kann við, at hendan lága eftirlønaruppsparingin saman við eftirlønarnýskipanini seta eitt ovara mark fyri, hvussu nógv privata húsarhaldsnýtslan í Føroyum kann vaksa í komandi árum, og harvið medvirka til búskaparvøksturin. Privata húsarhaldsnýtslan er ikki bara treytað av løtuinntøkuni hjá fólki, men eisini av lívsinntøkuni. Roknast kann við, at húsarhaldini hava varðhugan av hesum viðurskiptum, og at hesin varðhugi ávirkar teirra avgerðir í spurningum um nýtslu. Aftur at hesum kemur, sum omanfyri nevnt, at privata húsarhaldsnýtslan sum % av BTÚ hevur verið sera høg í Føroyum sammett við hini Norðurlondini. Alt annað líka veksur hetta ikki um møguleikarnar fyri uppافتur størri vøkstri í nýtsluni, uttan so at BTÚ veksur munandi.

Demografisku viðurskiptini í undanfarnum árum, og nú og í komandi árum, fara ivaleynt at styrkja um ávirkanina av omanfyri nevndu viðurskiptum. Eldru ættarliðini vaksa í fólkatáli, meðan yngru ættarliðini fækkast í fólkatáli. Hetta fær sjálvsagdar avleiðingar fyri almennu útreiðslurnar á almanna- og heilsuøkinum, og hetta fær samstundis stórar avleiðingar fyri skattainntøkur hins almenna. Hetta fer eisini at skapa broytingar á arbeiðsmarknaðinum, men itøkiliga at siga hvussu, krevur neyvari greiningar. Árinini av fólkaflýtingini í nítíárunum hava ávirkan nú, og tey gera demografisku viðurskiptini í komandi árum uppافتur meira viðbrekin. Hetta ger demografisku støðuna í Føroyum meira viðbrekna enn í grannalondum, hóast sama slagi av demografiskari umbroyting eisini fer at henda í okkara grannalondum.

¹⁷ Búskaparráðið. Búskaparfrágreiðing á Heysti 2013, p. 40-42

¹⁸ Búskaparráðið. op.cit. p. 18-19

Búskaparrenta er eisini ein møgulig inntøkukelda fyri landskassan. Fyribrigdið búskaparrenta verður neyvvari lýst í eini komandi frágreiðing frá búskaparráðnum.

Tað sum er nevnt omanfyri bendir á at "bygnaðartrupulleikarnir" í føroyska búskapinum kunnu snúgva seg um sera ymisk og víðfevnd viðurskifti. Búskaparráðið hevur sum so onga patentloysn, men mælir til, at hesi viðurskifti verða vígað og mett í tí politiska orðaskiftinum.

3 KONJUNKTURJAVNAÐ FRAMLEIÐSLA OG ÚRSLITI FYRI ALMENNA GEIRAN

Hetta kapitul er ein stutt ávegis frágreiðing um og ummæli av arbeiðinum hjá Fíggjarmálaráðnum við at útrokna *konjunkturjavnaða framleiðslu* og *konjunkturjavnað úrslit* fyri *almenna geiran* í Føroyum.

Búskaparráðið hevur í kapitl 2 í hesi frágreiðing nýtt hesa útrokning. Í kapitl 2 er mett um nøkur onnur viðurskifti enn konjunkturviðurskifti, ið kunnu hava stóra ávirkan á gongdina í føroyska búskapinum.

Í hesum kapitli verður givin ein grundgeving fyri tørvinum á hesum nýggju útrokningum, og ein stutt ávegis frágreiðing um hvat útrokningarnar bera í sær.

Viðvíkjandi teknisku mannagongdunum í útrokningunum verður hinvegin víst til Fíggjarmálaráðið¹⁹. Hesar útrokningar krevja búskaparteoretiskan og hagfrøðiligan forkunnleika fyri at skilja til fulnar.

3.1. TØRVURIN FYRI ÚTROKNINGUNUM

Í regluverkinum fyri fíggjarpolitikkin í ES er kravt, at limalondini skulu nýta uppgerðir av *konjunkturjavnaðum úrsliti* ("konjunktur-korrigeraðum" ella "strukturellum" úrsliti) hjá tí almenna, tá ið fíggjarpolitikkurin verður lagdur til rættis.²⁰

OECD-lond hava í árávís gjørt slíkar uppgerðir, og hóast veikt hagtalsgrundarlag, eru slíkar uppgerðir eisini nýliga gjørdar fyri Grønland²¹.

Búskaparráðið metir tað tí sum eitt framstig at Fíggjarmálaráðið - hóast okkara veika hagtalsgrundarlag – eisini roynir at gera slíkar uppgerðir fyri Føroyar.

Slíkar uppgerðir fevna um allan almenna geiran tilsamans (land, kommunur, ríkisstovnar, og almannagrunnsr). Harvið ávirkast úrslitini ikki av broytingum innan einstøku almennu geirarnar, broyttum uppgerðarhættum, ella av at almennar útreiðslur verða fluttar millum ymiskar almennar myndugleikar.

Tað er meting búskaparráðsins, at ein útrokning *av konjunkturjavnaðum úrsliti* fyri *almenna geiran* saman við øðrum mátum og tiknum fyrivarnum kann verða ein hjálp til betri at raðfesta búskaparpolitisk tiltøk.

¹⁹ Fíggjarmálaráðið. Upprit um konjunkturjavnaða framleiðslu og konjunkturjavnað úrslit fyri almenna geiran við tilhoyrandi Excel-fili og HP-filtur-forriti. Februar 2014.

²⁰ De Økonomiske Råd, Struktureel saldo til Dansk Økonomi, efterår 2012 ella upprit frá Finansministeriet, Finansministeriets beregning af gab og strukturelle niveauer. Eisini s. 73-75 í Budgetoversigt 2, august 2013 frá Finansministeriet.

²¹ Til dømis upprit frá Finansministeriet, *Beregning af den strukturelle offentlige saldo*, arbejdspapir nr. 17/2005, ella frágreiðing frá Økonomisk Råd í Grønlandi frá 2011, *Økonomisk Råds rapport, 2011* (sí serliga s. 149-159 í fylgiskjali), ella OECD, Economics Department Working Paper No. 434, *Measuring cyclically-adjusted budget balances for OECD countries*, 2005.

3.2 HVAT ÚTROKNINGARNAR BERA Í SÆR

Konjunkturjavnaða úrslitið fyrir almenna geiran gefur eina ábending um hvat staðfesta úrslitið (faktiska roknskaparúrslitið) fyrir almenna geiran hevði verið, um ávirkanirnar frá konjunktur-gondini vórðu tiknar burtúr, og somuleiðis ávirkanir frá óvanligum inntökum og útreiðslum vórðu tiknar burtúr.

Útgangstöðið fyrir at gera upp *konjunkturjavnað úrslit* hjá almenna geiranum í einum landi er ein uppgerð av *konjunkturjavnaðari framleiðslu* í viðkomandi landi.

Konjunkturjavnað framleiðsla er ein útrokning/meting av, hvat bruttotjóðarúrtøkan hevði verið, um ávirkanir frá konjunkturinum á samfelagsbúskapin vóru tiknar burtúr. Roynt verður sostatt at finna fram til, hvat bruttotjóðarúrtøkan hevði verið í eini støðu við *normalkonjunktur* í sam-felagnum. Ensku/donsku heitini fyrir *konjunkturjavnaða framleiðslu* eru "potential output", "potential GDP" og "strukturelt/potentielt output (BNP)".

Í útrokningini verður bruttovirðisøking brúkt sum vísital fyrir framleiðslu heldur enn bruttotjóðar-úrtøkan. Útrokningarnar hava tó víst, at hetta ikki hevur stóran týdning fyrir úrslit og niðurstøður sum heild.

Konjunkturfrávik er *staðfest framleiðsla ("actual output")* minus *konjunkturjavnað framleiðsla ("potential output")*. Er konjunkturfrávik stórri enn 0, kunnu vit siga, at hákonjunkturur er í samfelagsbúskapinum, og er konjunkturfrávik minni enn 0, kunnu vit siga, at lágkonjunkturur er í samfelagnum. Ensku/donsku heitini fyrir *konjunkturfrávik* eru ávikavist "output gap" og "output gab".

Ein hákonjunkturur verður vanliga eyðmerktur við vøkstri í BTÚ í føstum prísnum upp á 2-2,5% ella meira, við fallandi arbeiðsloysi, troti á arbeiðsmegi, og bøttum úrsliti hjá almennu kassunum. Ein lágkonjunkturur er hinvegin vanliga eyðmerktur við vøkstri í BTÚ í føstum prísnum upp á minni enn 1,5%, vaksandi arbeiðsloysi, og versnaðum úrsliti hjá almennu kassunum. Ein onnur eyðmerking av byrjandi lágkonjunktur (recessión) er minking í BTÚ í føstum prísnum tveir ella fleiri ársfjórðingar á rað.

Ein triðja eyðmerking av lágkonjunktur, ávikavist hákonjunktur, er sum omanfyri nevnt at roknaða *konjunkturfrávik* ("output gap") er minni ella stórri enn 0. Tað er í høvuðsheitum hesa triðju ábending vit nú kunnu hella okkum meira til við útrokningini av *konjunkturjavnaðari framleiðslu* og *konjunkturjavnaðum úrsliti* fyrir almenna geiran.

Ein forkláring av týdninginum, sum er gjørd eitt sindur einføld, er hendan:

Vanliga verður konjunktur-gongdin avmyndað sum ein sveiggjandi kurva, ið vísir stuttíðarsveiggj í staðfestum BTÚ í føstum prísnum um eina aðra kurvu, ið er javnt vaksandi, og sum vísir roknaða "trendin" í langtíðarvækstrinum í BTÚ í føstum prísnum. Stór og drúgv sveiggj niðureftir kunnu gera tað truplari at vinna uppeftir í langtíðarvækstrinum, og stór sveiggj uppeftir kunnu gjøgnum "yvirupphiting" av búskapinum elva til komandi recessión, sum alt annað líka dregur langtíðar-væksturinn niðureftir. Konjunktursveiggini ávirka tískil langtíðarvæksturinn í BTÚ í føstum prísnum, men eisini onnur viðurskifti kunnu sigast at ávirka hendan langtíðarvækstur. Hesi onnur viðurskifti eru (1) væksturinn í arbeiðsproduktiviteti og (2) arbeiðsvirkni og (3) gongdin annars á eftirspurnarsíðuni

í búskapinum²². Gongdin í hesum “øðrum viðurskiftum” kann seta mark fyri vøkstrinum í framleiðslukapasitetinum í búskapinum og eisini eftirspurninginum og harvið langtíðarvøkstrinum í BTÚ.

Fyrimunirnir við at útrokna konjunkturjavnaða framleiðslu og konjunkturjavnað úrslit fyri almenna geiran eru tiskil, at vit við hesum útrokningum kunnu fáa “isolerað” ávirkanina av konjunktursveiggjunum og óvanligum einsinnishendingum í búskapinum. Hetta ger tað lættari at eyðmerkja “onnur viðurskifti”, ið hava ávirkan á langtíðarvøksturinum í BTÚ í føstum prísnum og harvið úrslitið hjá almenna geiranum upp á longri sikt. Hesi “onnur viðurskifti” kunnu vanliga bólkast undir (1) gongdini í arbeiðsproduktiviteti og (2) gongdini í arbeiðsvirkninum og (3) gongdini annars í eftirspurnarsíðuni í búskapinum. Í kapitul 2 hava vit gjørt eina ávegis roynd at eyðmerkja neyvari nøkur av hesum viðurskiftum.

Fyrsta stigið í útrokningini er sum nevnt at rokna út konjunkturjavnaða framleiðslu (“potential output”). Næsta stig er at lýsa, hvussu *úrslitið fyri almenna geiran* ávirkast av konjunkturstöðuni - ella við øðrum orðum at rokna seg fram til, hvat *úrslitið fyri almenna geiran* hevði verið, um ávirkanir frá konjunkturinum á samfelagsbúskapinum vóru tiknar burturúr, t.v.s. um *normal-konjunkturur* var í samfelagsbúskapinum. Hetta úrslitið nevna vit *konjunkturjavnaða úrslitið* fyri almenna geiran tilsamans. Ensku/donsku heitini fyri “*konjunkturjavnað úrslit*” eru ávikavist “cyclically adjusted budget balance” og “strukturel saldo”.

3.3 HØVUÐSÚRSLIT FRÁ ÚTROKNINGUNUM

Úrslitini av útrokningunum benda á, at tað almenna tilsamans hevði eitt konjunkturjavnað hall (tvs. “strukturelt hall”) á umleið 1-1,5% av BTÚ í 2012.

Til sammetingar høvdu flestu OECD-lond konjunkturjavnað hall á 1-3% av BTÚ í 2012. Undantøk eru til dømis USA, Stóra Bretland, Japan og Írland, sum hava munandi størri hall.

Hallið svarar til 100-150 mió. kr. í nútíðarvirði og við støði í BTÚ í 2012. Grundað á eina fyrivarnisreglu, ber ikki til at áseta eitt neyvari konjunkturjavnað úrslit fyri 2012 enn 100-150 mió. kr.

Eftir valda uppgerðarháttinum er niðurstøðan, at lítil lágkonjunkturur ella normalkonjunkturur var í 2012.

Niðanfyri standandi yvirlit fyri árin 2002-2012 vísir í % av BTÚ ávikavist (a) *staðfest alment úrslit*, (b) *ískoytið frá konjunkturstöðu*, og (c) *konjunkturjavnað úrslit*.

Staðfest alm. úrslit, ískoyti frá konjunkturstöðu og konjunkturjavnað úrslit í % av BTÚ											TALVA 7
Í % av BTÚ	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Staðfest alment úrslit (a)	4,4	1,8	-2,3	-1,8	2,2	2,1	-2,8	-4,8	-3,5	-2,1	-1,8
Ískoytið frá konjunkturstöðu (b)	1,5	-2,3	-1,6	-2,1	3,3	3,1	-1,8	-2,1	1,2	0,6	-0,6
Konjunkturjavnað úrslit (c=a-b)	2,9	4,1	-0,7	0,3	-1,3	-1,0	-1,0	-2,7	-4,7	-2,7	-1,2

²² Sí Búskaparráðið. Búskaparfrágreiðing á heysti 2013. pp. 7-12

Staðfest alment úrslit (a) vísir faktiska avlopið ella hallið hjá almenna geiranum samanlagt (landi, kommunum, ríkisfyririting í Føroyum og almannagrundum), soleiðis sum hesi hall ella avlop verða uppgjørd av Hagstovuni við grundstøði í faktisku almennu roknskapunum. Ensku/donsku heitini fyri *staðfest alment úrslit* eru ávikavist "general government primary balance" og "faktisk primær saldo".

Ískoytið frá konjunkturstöðu (b) vísir úrslitið av útrokningum við teimum givnu mannagongdunum – t.v.s. útrokningunum av, hvussu stóra ella líttla ávirkan tann skiftandi konjunkturstöðan í árunum 2002-2012 hefur havt á staðfesta úrslitið hjá almenna geiranum.

Konjunkturjavnaða úrslitið hjá almenna geiranum (c) kemur sostatt fram sum *staðfest alment úrslit minus iskoytið frá konjunkturstöðu*.

Útrokningarnar benda sostatt á, at gongdin við stórum almennum hallum í 10-unum bara lutvíst stavar frá konjunkturgongdini. Meginparturin av hallinum í 10-unum má sostatt stava frá "bygnaðarligum" ella "strukturellum" viðurskiftum í føroyska samfelagnum, og í minni mun frá konjunkturgongdini.

Síðstu árin hefur tað almenna havt hall serliga í landskassanum, meðan úrslitini hjá kommununum og sosialu grunnunum hava verið at kalla í javnvág. Tí bendir nógv á, at meginparturin av tí konjunkturjavnaða hallinum hjá tí almenna stavar frá landskassahallinum.

3.4 FYRIVARNI

Hetta er sum nevnt fyrsta royndin at rokna seg fram til *konjunkturjavnaða úrslitið* hjá almenna geiranum. Sjálvsagt eigur úrslitið av slíkum útrokningum at verða mettt við neyðugum fyrivarnum. Hinvegin rokna vit við at tøluni omanfyri geva eina góða ábending.

Vit hava áður nevnt veika hagtalsgrundarlagið í Føroyum. Vit hava í Føroyum onga uppgerð av BTÚ í føstum prísnum (á enskum "real GDP"), men bert av BTÚ í leypanði prísnum ("nominal GDP"). Ein approksimativ uppgerð av BTÚ í føstum prísnum má tí gerast við at nýta brúkaraprístalið. Nýtsla av brúkaraprístalinum í hesum høpi kann sostatt ikki geva okkum tað neyva talið fyri BTÚ í føstum prísnum, men bert á leið talið.

Danska búskaparráðið hefur í síni várfrágreiðing í 2013 hesar viðmerkingar til teirra egnu útrokning av *konjunkturjavnaða úrslitinum* ("strukturel saldo") fyri almenna geiran:

*"Den strukturelle saldo er en beregnet størrelse og afhænger bl.a. af den konkrete beregningsmetode og en række subjektive vurderinger, som lægges til grund for beregningen, jf. Dansk økonomi, efterår 2012. Dette understreger, at vurderingen af den underliggende stilling på de offentlige finanser er forbundet med stor usikkerhed. Der bør derfor udvises forsigtighed i fortolkningen af den strukturelle saldo. ... På trods af denne usikkerhed er fastlæggelsen af den økonomiske politik bundet tæt op på den strukturelle saldo via stabilitets og vækstpagten, finanspagten og budgetloven"*²³.

²³ De Økonomiske Råd: Dansk Økonomi, Forår 2013, pp. 57,59.

Búskaparráðið hevur somu meting sum danska búskaparráðið um hesar óvissur, og roknar bert við at tøluni um konjunkturjavnaða úrslitið geva nakrar ábendingar, sum saman við fleiri øðrum ábendingum kunnu vera hentar í viðgerðini av fíggjar- og búskaparpolitikkinum.

Eitt annað fyrivarni í hesum sambandi er at í smásamfeløgum kann vera torførari at javna úrslitið í almenna geiranum fyri ávirkanir frá konjunkturstöðuni. Fólkafráflyting og fólkatilflyting ávirka búskapin sum heild og almenna búskapin nógv, umframt at sveiggini eru størri í smáum búskapum, og slík sveiggj hava við sær størri óvissu.

At fólkafráflytingin kann vera óstöðug í Føroyum hevur millum annað við sær, at tað er torført at máta sonevnda konjunkturfrávikði ("output gap"). Aðrastaðni kann konjunkturfrávikði fyri ein part mátaskast við arbeiðsmarknaðarhagtølum, men hetta er meira torført í Føroyum. Føroyska arbeiðsloysið tykist at hava eitt hámark, sum arbeiðsloysið ikki leingi er omanfyri, áðrenn fólkafráflytingin av landinum veksur.

Vit vita at búskapargongdin í Føroyum frá ári til ár kann vera nógv ávirkað av náttúrugivnum orsökum, av tí at tilfeingisvinnurnar hava stóran týdning fyri samfelagsbúskapin. Hetta ger tað í sær sjálvum torført at javna búskapargongdina fyri konjunktursveiggj. Undir slíkum umstøðum er torført at meta um, hvar høvuðsgongdin í búskapinum er. Sum dømi kann verða nevnt, at serlig viðurskifti í útflutningsvinninum í 2010 gjørdu, at BTÚ í leypandi prísnum vaks umleið 7% hetta árið. Her verður hugsað um størri nøgdir av makreli, góðar prísir á alifiski og somuleiðis stórar nøgdir av útfluttum alifiski. Ein vøxstur av hesari stødd (7% í leypandi prísnum) er vanligi tekin um hákonjunktur. Hinvegin gera onnur viðurskifti, at tað ikki er eintýðugt at staðfesta hvar vit í løtuni millum aldutoppar og aldurbotnar í konjunkturgongdini.

Hinvegin kunnu nakrar vanligar eygleiðingar av búskapargongdini í Føroyum styðja upp undir tær ábendingar, sum tær gjørdu útrokningarnar av *konjunkturjavnaða úrslitinum* hava givið. Víst verður til frágreiðingina í kapitul 2.

KELDUTILFAR

Búskaparráðið. Búskaparfrágreiðing á heysti 2013.

De Økonomiske Råd, Struktureel saldo til Dansk Økonomi, efterår 2012. Tøkt á <http://www.dors.dk/sw7987.asp>.

De Økonomiske Råd. Dansk Økonomi, Forår 2013.

Finansministeriet. Finansministeriets beregning af gab og strukturelle niveauer. Tøkt á <http://www.fm.dk/nyheder/pressemeddelelser/2012/11/oversigt-over-oekonomiske-regneprincipper/>.

Finansministeriet. Budgetoversigt 2, august 2013. Frágreiðing tøk á <http://www.fm.dk/publikationer/2013/budgetoversigt-2-aug-13/>.

Finansministeriet. Beregning af den strukturelle offentlige saldo. Arbejdsrapport nr. 17/2005. Tøkt á <http://www.fm.dk/publikationer/arbejdsrapporter/2005/arbejdsrapport-nr,-d-,,-17-2005/~media/Files/Arbejdsrapporter/arbpaap1705.ashx>, 2005.

Fíggjarmálaráðið. Upprit um konjunkturjavnaða framleiðslu og konjunkturjavnað úrslit fyri almenna geiran við tilhoyrandi Excel-fíli og HP-filtur-forriti. Februar 2014.

Fíggjarmálaráðið. Upplýsingar um fíggjarmál, herundir fíggjarlóg og búskaparfrágreiðingar.

Føroya Gjaldstova. Leiðslukunningarskipanin

Gordon, H. S. 1954: The Economic Theory of a Common Property Resource: The Fishery, Journal of Political Economy, 62(2), 124-142.

Grønlands Økonomiske Råd. Økonomisk Råds rapport, 2011. Tøk á [http://naalakkersuisut.gl/~media/Nanoq/Files/Attached%20Files/Finans/DK/Oekonomisk%20raad/100913Oekonomisk_Raads_Rapport_2013_DK%20\(1\).pdf](http://naalakkersuisut.gl/~media/Nanoq/Files/Attached%20Files/Finans/DK/Oekonomisk%20raad/100913Oekonomisk_Raads_Rapport_2013_DK%20(1).pdf).

Hagstova Føroya. Tað almenna. Frágreiðing um leiklutin hjá tí almenna í Føroyum. Tøkt á http://www.hagstova.fo/portal/page/portal/HAGSTOVAN/Hagstova_Foroya/tema/TadAlmenna/ta_almenna_2011_0.pdf, 2013.

Hagstova Føroya. Dátugrunnurin á www.hagstova.fo

Hagstova Føroya. Talfilfar á excel um føroyska búskapin.

Hans Kári Vang. Fíggjarmálaráðið. Framløga í Norðurlandahúsinum 27. September 2013.

IMF. Fiscal Monitor. Taxing Times, October 2013. Frágreiðing tøk á <http://www.imf.org/external/pubs/ft/fm/2013/02/fmindex.htm>, 2013.

OECD. Economics Department Working Paper No. 434, Measuring cyclically-adjusted budget balances for OECD countries, 2005.

OECD. OECD Economic Outlook, Vol. 2008/1, OECD Publishing. Frágreiðing tøk á http://www.oecd-ilibrary.org/economics/oecd-economic-outlook-volume-2008-issue-1_eco_outlook-v2008-1-en, 2008.

Rådgivende udvalg vedrørende Grønlands Økonomi. Den Økonomiske udvikling i Grønland. Frágreiðing tøk á <http://www.stm.dk/publikationer/groenland03/default.htm>, 2003.

TAKS. MVG-uppgørðir

ORÐALISTI

Orðalistin er ein lýsing av nøkrum av búskaparligu hugtøkunum, sum eru nýtt í frágreiðingum búskaparráðsins.

Almenn nettoskuld

Almenna nettoskuldin fevnr um alla fíggarliga skuld og áogn í almenna geiranum. Almenna nettoskuldin er øll fíggarlig skuld í almenna geiranum frádrigið alla fíggarliga áogn. Fíggarliga áognin fevnr millum annað um tøka gjaldførið og aðrar fíggarognir.

Almenn nýtsla

Almennar nýtsluútreiðslur fevna um almennar rakstrarútreiðslur til millum annað fólkaskúlan, heilsuverkið og almannaverkið. Almennu lønarútreiðslurnar vóru umleið 3/4 av almennu nýtsluni í 2011. Afturat hesum er almenn nýtsla keyp av vørum og tænastrum.

Almennar útreislur tilsamans

Stórsti parturin av almennu útreiðslunum er almenn nýtsla og veitingar til húsarhald, fyrítøkur og feløg. Í 2011 vóru umleið 86% av almennu útreiðslunum almenn nýtsla og veitingar til húsarhald, fyrítøkur og feløg. Harafturat eru almennu útreiðslurnar íløgur, rentuútreiðslur, stuðulsútreiðslur og aðrar útreiðslur. Landið og kommunurnar stóðu fyri 87% av almennu útreiðslunum í 2011.

Arbeiðsfjöld

Tey, sum hava arbeiði, og tey, sum eru arbeiðsleys samantald.

Arbeiðsleys

Tey, sum eru arbeiðsleys, men sum eru tøk á arbeiðsmarknaðinum og leita eftir arbeiði og sostatt eru partur av arbeiðsfjöldini.

Arbeiðsloysi

Arbeiðsleys í % av arbeiðsfjöldini.

Arbeiðs-produktivitetur, sí framleidni

Arbeiðsvirkni

Tey sum eru arbeiðsvirkin tey, sum eru í ella hava arbeiði (merkir tað sama sum danska orðið "beskæftigelse")

Automatiskir stabilisatorar

Hesir minka um konjunktursveigg í niðurgangadi konjunkturun av tí at skattauppkav hins almenna minkar samstundis sum eftirspurningurin frá almennu útreiðslunum (almenn nýtsla, veitingar og íløgur) er støðugur. Tilsvarandi minka hesir um konjunktursveigg í uppgangandi konjunkturum, tá skattauppkav hins almenna veksur samstundis sum eftirspurningurin frá almennu útreiðslunum (almenn nýtsla, veitingar og íløgur) er støðugur.

Avreiðingar

Feskfiskaveiðan (av botnfiski og øðrum fiski) skrásett um avreiðingarskipanina. Mátað í virði ella í nøgd.

Bruttotjóðarúrtøka og tilknýtt tjóðarroknskaparhugtøk

Bruttotjóðarúrtøka kann skilmarkast og ásetast trýggjar vegir:

- (a) framleiðsluvegin ella virðisøkingarvegin (útboðsvegin) sum **bruttovirðisøkingin í støðisprísum (BVØ)**,
- (b) útreiðslu- ella eftirspurnarvegin sum **bruttotjóðarúrtøkan í marknaðarprísum (BTÚ)**, ið kann bólkast sum privat húsarhaldsnýtsla + privatar íløgur + almenn nýtsla + almennar íløgur + (útflutningur av vørum og tænastrum – innflutningur av vørum og tænastrum. (BTÚ), og
- (c) inntøkuvegin sum **bruttofaktorinntøkan í faktorprísum (BFI)**.

Vanliga útgangsstöðið er (a), sum vanliga er grundarlagið fyri at finna hinar støddirnar.

BTÚ í marknaðarprísnum verður ofta mett sum høvuðsmáti fyri búskaparligt virksemi. BTÚ er ikki fullkomið mát fyri inntøku ella framleiðslu í einum landi. T.d. leggur tað ikki upp fyri sliti av tilfeingi (náttúru- ella øðrum tilfeingi) ella útbúnaði. Eisini roynir BTÚ at máta allar vørur og tænastr til ein *marknaðarprís*, hóast allar vørur og tænastr ikki hava ein marknaðarprís, t.d. skúla- og heilsutænastr.

(a) Bruttovirðisøking stýtt BVØ í støðisprísnum;

Virði á allari vinnuligari framleiðslu (sum virðisskapan ella virðisøking) av vørum og tænastrum í einum landi í einum ári, uppgjørd í støðisprísnum. BVØ verður roknað við at draga virði á ráevnum og hjálptilfari frá framleiðsluvirðinum í øllum vinnugreinum. BVØ verður roknað í støðisprísnum.

Bruttovirðisøking verður ofta brúkt til at lýsa framleiðsluna býtta á vinnugreinar. Verður á enskum/donskum nevnt "gross value added (GVA)" ella "bruttoværditilvækst (BVT)".

(Samlaða bruttovirðisøkingin í støðisprísnum er tað sama sum bruttotjóðarúrtøka í marknaðarprísnum frádrigið vøruskattir netto, sum fevna um meirvirðisgjald, punktgjöld og aðrar vøruskattir og vørustudningar.)

(b) Bruttotjóðarúrtøka í marknaðarprísnum, stýtt BTÚ

Bruttotjóðarúrtøka í marknaðarprísnum er virðið í støðisprísnum á samlaðari privatari og almennari framleiðslu frádrigið virðið á ráevnum, vørum og tilíkum, sum verða brúkt í framleiðsluni, *plus* vøruskattir netto, ið fevna um meirvirðisgjald, punktgjöld og aðrar vøru-skattir minus vørustudningar. Verður á enskum/donskum nevnt "gross domestic product" (GDP) ella "bruttonationalprodukt (BNP)". BTÚ í marknaðarprísnum kann síðan bólkast í útreiðslupartar (nýtsla, iløgur og nettoútlutning av vørum og tænastrum).

(c) Bruttofaktorinntøka, stýtt BFI í faktorprísnum

Innkoman tilsamans til (samsýningin til) allar framleiðslufaktorarnar í einum landi í einum ári, uppgjørd í faktorprísnum; BFI kann verða roknað sum: løn og "restinnkoma" (avskrivning, rentur og avlop). Vanliga liggur lønarpaturin millum 2/3 og 3/4. Ensku/donsku heitini eru "gross domestic income at factor cost" og "bruttofaktorinkomst".

Bruttotjóðarinntøka, stýtt BTI;

Øll innkoma, sum íbúgvarnir í einum landi vinna í einum ári, um hon er vunnin innanlands ella uttanlands, uppgjørd í marknaðarprísnum. BTI verður roknað við at leggja lønir, rentur og vinningsbýti úr útlandum aftur at BTÚ, og við at draga lønir, rentur og vinningsbýti til útland frá BTÚ. Ensku/donsku heitini eru "gross national income" og "bruttonationalinkomst".

Bruttotjóðarinntøka tøk, stýtt tøk BTI

Bruttotjóðarinntøka, ið er javnað fyri gávur til úrheimin og gávur frá úrheiminum (m.a. donsku veitingarnar) og til dæmis eisini fyri tryggingarendurgjöld millum land og umheim. *Tøk BTI* ella *tøk bruttotjóðarinntøka* er tann upphædd, sum samfelagið hevur at ráða yvir til nýtslu og uppsparing. Ensku/donsku heitini eru "gross national disposable income" og "disponibel bruttonationalinkomst".

Bruttotjóðarúrtøka í føstum prísnum

Bruttotjóðarúrtøka í føstum prísnum er uppgjørd av BTÚ, har ið roynt verður at javna gongdina í BTÚ fyri prísvekstri á ráevnum, vørum og tænastrum. Væksturin í BTÚ í føstum prísnum verður vanliga brúktur sum vísital fyri búskaparvækstur millum lond. Vækstur í BTÚ í føstum prísnum vísir vøkstur í framleiðsluni í mongdum. Verður nevnt "Real GDP" ella "real BNP".

Búskaparrenta

Tann eyka vinningurin, sum kemst av, at útboðið er avmarkað ella "kontrollerað"

Eftirspurningur

Nøgdnin av vørum og tænastrum húsarhald, vinnan, tað almenna og umheimurin vilja keypa.

Fíggjarkrav, netto

Fíggjarkravið, netto, vísir fíggjarliga úrslitið av virkseminum í einum geira ella einum landi. Er fíggjarkravið til dæmis minni enn 0, hevur tøka inntøkan ikki rokkið til at rinda fyri nýtsluna og iløguvirksemið, sum hevur verið í tíðarskeiðnum.

Fíggjarpolitikkur

Búskaparpolitisk tiltøk, ið hava sum endamál at stýra og minka búskaparlig sveiggj. Skilt verður vanliga millum at reka *aktivan fíggjarpolitik* og at brúka *automatiskar stabilisatorar í passivum fíggjarpolitikki*.

Fíggjarligt ella búskaparpolitiskt haldføri

Ein búskaparpolitikkur við givnum regluverki um skattainntøkur, almenna nýtslu, fløgu og inntøkuflytingar er haldførur, tá ið nútíðarvirðið av framtíðar almennu útreiðslunum svarar til nútíðarvirðið av framtíðar almennu inntøkunum (soleiðis at nettoskuld hin almenna verður óbroytt).

Fløskuhálsur

Knappur framleiðslufaktorur; fløskuhálsurin ger av hvussu nógv kann verða framleitt av vøruni.

Framleidni (produktivitetur)

Framleidni verður vanliga uppgjørt sum bruttovirðisøking í føstum prísnum fyri hvønn arbeiðstíma (tímaproduktivitetur) ella fyri hvønn løntakara í framleiðsluni (arbeiðsproduktivitetur).

Framleiðsla

Nýtsla av tilfeingi og útbúnaði at framleiða vørur og tænaður sum hava virði. Virðið á framleiðslu verður mátað í føstum prísnum, t.e. eftir vanligan prísavøkstur.

Gjaldsjavni

Hagfrøðilig uppperð ið tekur samanum allar búskaparligar flytingar hjá einum landi við umheimin eitt ávíst tíðarskeið og mátað í sama gjaldoyra. Mest nýttá konta í gjaldjavninum er *rakstrarviðskifti gjaldsjavnans (current account)*, ið fevnir um vøruflytingar og tænaðurflytingar umframt lønar- og inntøkuflytingar og rakstrarflytingar millum landið og tess umheim. (Sí annars um gjaldsjavnan í frágreiðingini).

Gýtingarstovnur

Samlaða tonsatalið á øllum fiskum, sum eru kynsbúnir. Fyri tosk á Landgrunninum er tað, tá toskurin er 3-4 ára gamal og eldri.

Haldføri: Sí fíggjarligt ella búskaparpolitiskt haldføri.

Handilsjavni

Virðið á uttanlandshandli (t.e. inn- og útflutningi) av vørum hjá einum landi við umheimin. Mátað í sama gjaldoyra og eitt ávíst tíðarskeið. Javnin verður ofta uppgjørdur sum útflutningur minus innflutningur (t.e. nettoútflutningur).

IMF

Altjóða Gjaldoyragrunnurin (International Monetary Fund, Washington). Stovnaður 27. desember 1945 við Bretton Woods-avtaluni.

Inntøku-elastisitetur

(Lutfalslig broyting í eftirspurningi/lutfalslig broyting í inntøku). Er inntøku-elastisiteturin størri enn eitt, er talan um luksusvøru; er inntøku-elastisiteturin millum eitt og null, er talan um neyðuga vøru; er inntøku-elastisiteturin negativur, er talan um "inferiora" vøru. Sí prís-elastisitetur.

Komparativir fyrimunir

At fylgja regluni um at eitt land best fremur sínar fyrimunir við at leggja doyin á nettup tað framleiðsluvirksemið, har landið lutfalsliga er mest produktivt.

Konjunkturar

Stuttíðarsveiggj í búskaparligari framleiðslu og í arbeiðsloysi samsvarandi hövuðsgongdini yvir longri tíðarskeið. Vit skilja vanliga millum hákonjunktur og lágonjunktur og stigini millum há- og lágonjunktur

Konjunkturjavnað alment úrslit

Konjunkturjavnaða almenna úrslitið er staðfest alment úrslit javnað fyri ávirkanir frá konjunktur-støðuni á almennar inntøkur og útreiðslur og aðrar ikki varandi og serliga umstøður, til dømis oljuprísir ella serligar iløgur.

Konjunkturjavnaða almenna úrslitið gevur sostatt eina meira rættvísandi mynd av veruligu gongdini í almenna búskapinum sum heild sammett við staðfesta almenna úrslitið.

Konjunkturjavnaða úrsliti hjá tí almenna verður vanliga á enskum/donskum nevnt “cyclically adjusted budget balances” ella “strukturel saldo”.

Konjunkturjavnað framleiðsla

Konjunkturjavnað framleiðsla vísir mettu bruttotjóðarúrtøkuna í eini støðu, har ið roynt verður at javna fyri ávirkanir frá konjunkturinum í samfelagsbúskapinum. Roynt verður sostatt at vísa bruttotjóðarúrtøkuna í eini støðu við normalkonjunkturini í samfelagnum. Í eini støðu við normalkonjunkturini verður ofta sagt, at gongdin í samfelagsbúskapinum samsvarar við javnan vøkstur í prísnum og lønum. Í frágreiðingini verður bruttovirðisøking brúkt sum vísital fyri framleiðslu heldur enn bruttotjóðarúrtøku, men hetta hevur ikki stóran týðning fyri úrslitini ella niðurstøður. Verður á enskum/donskum nevnd “potential output”, “potential GDP” og “strukturelt/potentielt output (BNP)”.

Konjunkturfrávik

Konjunkturfrávik ið er munurin millum staðfesta framleiðslu og konjunkturjavnaða framleiðslu. Er konjunkturfrávik ið størri enn 0, kunnu vit siga, at hákonjunkturur er í samfelagsbúskapinum; trýst er sum oftast á arbeiðsmarknaðinum, lítið av tøkari framleiðsluorku er í samfelagnum, og prívøkstur er á flestu marknaðum. Er konjunkturfrávik ið minni enn 0, kunnu vit siga, at lágonjunkturur er í samfelagnum, lítið trýst er á arbeiðsmarknaðinum, og tøk framleiðsluorka er í samfelagnum. Konjunkturfrávik verður á enskum/donskum nevnt “output gap” og “output gap”.

Kredittvirði

Evnini hjá einum lántakara at rinda einum lánveitara lán aftur eftir lánitreytunum. Verður oftast mátað sum sannlíkindini, at ein lántakari fer at rinda lánið aftur eftir lánitreytunum. Kredittvirðið er avgerandi fyri, hvørja rentu og hvørjar treytir ein lántakari kann læna pening fyri.

Landskassaskuld

Landskassaskuldin fevnir bara um skuld hjá landinum og harvið ikki um skuld hjá kommunum ella sosialum grunnum. Meginparturin av landskassaskuldini er lánsbrævalán. Landskassaskuldin er sum oftast ein bruttouppperð av skuldini, har dentur verður lagdur á fíggjarligu skyldurnar hjá landinum (passivsíðuna á fíggjarjavnanum).

Monopol renta

Búskaparrenta í vinnum við monopol ella í líkandi støðu (duopol/patent)

MSY

Maksimum sustainable yield, sum merkir tað mesta ið vit, sambært lívfrøðiliga tilráðingini, kunnu taka út úr stovninum har tað framvegis er lívfrøðiliga burðardygt.

MEY

Maksimum economic yield, sum merkir tað mesta, ið vit (sambært búskaparligu tilráðingini) kunnu taka út úr stovninum fyri at røkka tí búskaparliga optimalu veiðuni.

Nettoflyting

Tilflutt fólk frádrigið fráflutt fólk. Talan er um nettotilflyting, tá ið tilflutt fólk eru fleiri enn fráflutt.

Nettokassaúrslit

Uppgerð av muninum millum inngjöld til og útgjöld úr landskassanum, sum síggjast beinleiðis á figggjarlógini. Sammett við RLÚ-úrslitið (sí niðanfyri) er at nettokassaúrslitið umboðar ein beinleiðis kassaroknskap, tað vil siga ein uppgerð av gjaldførinum hjá landinum. Nettokassaúrslitið svarar í stóran mun til broytingina í landskassaskuldini frá ári til ár.

Munurin millum RLÚ-úrslitið (sí niðanfyri) og nettokassaúrslitið stavar í stóran mun frá periodiseringum (tíðaravmarkingum), við tað at munur kann vera á, hvussu inntøkur ella útreiðslur verða bókaðar í landsroknskapinum og harvið ávirka RLÚ-úrslitið og hvussu itøkiligugu inn- og útgjöldini fara fram í tíð og harvið ávirka nettokassaúrslitið.

OECD

Organisation for Economic Co-operation and Development. Altjóða búskaparligur felagsskapur millum 34 lond stovnaður í 1964 fyri at fremja búskaparvækstur og heimshandil.

Peningamongdin

Skilt verður millum fleiri mát yvir peningamongdina. Tað mest einfalda er tað sum húsarhaldini og virkini hava av seðlum, myntum og innistandandi í peningastovnum. Viðhvørt er støddin á peningamongdini (og ikki rentan) mál fyri peningapolitikkinum í einum landi, ið kann reka peningapolitikk. T.d. í USA umleið 1980.

Prís-elasticitetur

(Lutfalslig broyting í eftirspurningi/lutfalsig broyting í prisi); er talið numeriskt størri enn eitt, er eftirspurningurin elastiskur; er talið numeriskt minni enn eitt, er eftirspurningurin prís-óelastiskur. Ein prislækking fyri prís-elastiskar vørur gevur vøkstur í søluinntøkum, og øvugt tá tað snýr seg um prís-óelastiskar vørur. Sí inntøku-elasticitetur.

Prísvækstur (inflásjón)

Prísvækstur merkir, at prísirnir á vørum og tænastrum yvirhøvur hækka líðandi yvir tíð.

Rentumunur

Munurin millum inn- og útlánsrenturnar hjá peninga- og figggjarstovnum í miðal. Rentumunurin er týðningarmesta inntøkukeldan hjá peninga- og figggjarstovnum. Eisini kallað rentumarginalur.

Rentuspennið

Munurin millum rentuna í tveimum londum ella landabólkum. T.d. munurin millum rentuna Føroyar mugu gjalda í sambandi og lántøku, og rentuna Danmark má gjalda í sambandi við lántøku.

RLÚ-úrslit

Stytting fyri rakstrar-, løgu- og útlánsúrslit landskassans. RLÚ-úrslitið er munurin millum *landskassans* inntøkur og útreiðslur uppgjørt eftir meginreglunum í landsroknskapinum. RLÚ-úrslitið víðvíkur roknskapinum hjá landskassanum.

Skattur og avgjöld

Kravn gjöld til tað almenna uttan nakra ávísa ella serliga mótveiting frá tí almenna.

Skuld

Upphædd sum búskaparlig eind (t.d. fyrítøka, persónur ella land) skyldar aðrari búskaparligari eind.

Sosialir grunnar (Almannagrunnar)

Arbeiðsloysisskipanin (eisini kallað ALS), Samhaldsfasti Arbeiðsmarknaðareftirlønargrunnurin (eisini kallaðar, AMEG, SAMEG ella AMG), Barsilsskipanin og Heilsutrygd.

Staðfestur almennur grundrakstur

Staðfestur almennur grundrakstur verður í hesum føri lýstur sum staðfest alment úrslit frádrigið nettorentuútreiðslur (rentuútreiðslur minus rentuinntøkur). Verður enskum/donskum nevnt "general government primary balance" og "faktisk primær saldo".

Staðfest alment úrslit

Almenna úrslitið vísir avlop ella hall hjá tí almenna og verður lýst sum munurin millum almennar inntøkur og útreiðslur. Uppgerðin fylgir teimum leiðreglum, sum tjóðarroknskapurin verður uppgjørdur eftir. Tað almenna fevnir um heimastýrisfyrisingina, kommunufyrisingina, ríkisfyrisingina og sosialar grunnar. Verður á enskum/donskum nevnt “general government overall balance” og “faktisk offentlig saldo”.

Staðfest framleiðsla

Virðið á vørum og tænastrum frá marknaðarligari framleiðslu, framleiðslu til egna nýtslu og aðrari framleiðslu, sum ikki er marknaðarlig. Framleiðsla er ikki tað sama sum sòla. Til dømis er framleiðsluvirðið í handilsvirki ikki sòlan, men sòlan minus innkeyp av handilsvørum (bruttovinningur). Í frágreiðingini verður bruttovirðisøkingin úr tjóðarroknskapinum nýtt sum vísital fyri framleiðslu. Bruttovirðisøking ella bruttotjóðarúrtøka verða sum oftast brúkt sum vísital fyri framleiðslu. Verður enskum/donskum nevnt “actual output” og “faktisk produktion”.

Tað almenna

Landið (landskassin), kommunurnar, sosialir grunnar, ríkisfyrisingin, almenn og kommunal partafeløg. Tað almenna fevnir sostatt um heimastýrisfyrisingina, kommunufyrisingina, ríkisfyrisingina og sosialar grunnar. Heimastýrisfyrisingin fevnir um landsstovnar, meðan kommunufyrisingin fevnir um kommunurnar og kommunustovnar. Ríkisfyrisingin fevnir um donsku ríkistovnarnar í Føroyum, og sosialu grunnarnir eru Arbeidsloysisskipanin, Arbeidsmarknaðar-efirlønargrunnurin, Barsilsskipanin og Heilsutrygd.

Tilfeingisrenta

Búskaparrentan í vinnum sum td. fiskivinnu og oljuvinnu

Tilfeingisgjaldið

Tað gjaldið, sum sum kravt verður at fiskivinnann rindar fyri at gagnnýta tilfeingið. Hetta kann td. vera helvtina av tí samlaðu tilfeingisrentuni ella okkurt annað prosenttal.

Tilgongd (til ein fiskastovn, t.d. tosk)

Tal á smáfiski, sum júst er vorðin 2 ára gamal, og harvið er vorðin ein partur av toskastovninum.

Tøk bruttotjóðarinntøka

Sí frágreiðingina undir bruttotjóðarúrtøka

Uppsparing

Munurin millum inntøku og nýtslu hjá ávísari búskaparligari eind (t.d. einum húsarhaldi ella eini fyrirkøku).

Útboð

Vørunøgdin tilsamans og tænastrur, ið eru tøk at keypa hjá húsarhaldum, vinnuni, tí almenna og umheiminum.

Virðisøking

Munurin á virðinum á framleiðsluni og virðinum á nýtslu í framleiðsluni. T.e. tað virðið, ið verður lagt aftrat virðinum á nýtsluni (t.d. rávøru) við góðsøking í framleiðsluni. Sí Brutto-virðisøkingin (BVØ) í stóðisprísum.

Eingin realur vøkstur í búskapinum

Lønargjaldingarnar í føstum prísum hava mestsum staðið í stað síðan 2004. Hetta er ein avbjóðing tá tað snýr seg um at fáa tak á landskassahallinum og fólkafráflytingini. Harumframt verður ein stórir og vaksandi partur av lønarinntøkuni útgoldin umvegis útlenskar skattaskipanir.

Búskaparráðið leggur í hesi frágreiðing dent á, at:

- (1) stórt sæð eingin realur vøkstur er í búskapinum
- (2) landskassin hevur støðugt hall
- (3) alifiskur gerst alt størri partur av samlaða útflutninginum
- (4) øktar privatar iløgur og møgulig avtala um uppsjóvarfisk kunnu økja búskaparvøksturin í 2014

Lágur búskaparvøkstur hevur verið seinastu árin. Stór hall hava eisini verið á roknskapinum fyri almenna geiran, serliga í 2010. Hesi hall stava í høvuðsheitum frá landskassahallum. Hallið hjá øllum almenna geiranum var í 2012 umleið 240 mió. kr. Mett verður at hallið fyri 2013 var umleið 400 mió. kr., sum mestsum alt stavaði frá landskassahalli. Sambært fíggarlógarpáskotinum fyri 2014 verður roknað við einum RLÚ-halli hjá landskassanum upp á umleið 223 mió. kr. í 2014.

Lønargjaldingarnar í føstum prísum hava mestsum staðið í stað síðan 2004. Løntakaratalið innan almenna fyrising o.l. minkaði frá november 2012 til november 2013. Sama tíðarskeið vaks løntakaratalið innan byggivirksemi. Stórir vøkstur hevur verið í teimum lønargjaldingum, sum fastbúgvandi feroingar vinna í útlandum, og her missa almennu føroysku kassarir skattainntøkur. Talið av fulltíðararbeiðsleysum er fallið við útvið 300 frá november 2012 til november 2013.

Innflutningurin uttan skip og flogfør vaks 1,6 prosentum frá 2012 til 2013. Tølini fyri innflutning til beinleiðis húsarhaldsnýtslu eru vaksin, meðan stórvegis vøkstur ikki var í almennu nýtsluni. Innflutningurin til byggivirksemi er vaksin við 19 prosentum frá 2012 til 2013. Hetta bendir á vøkstur í bruttoiløgunum frá 2012 til 2013. Í 2014 er nógv iløgvirksemi sett í gongd, og væntandi verða bruttoiløgurnar í 2014 nakað væl størri enn í 2013.

Útflutningsvirðið frá 2012 til 2013 vaks við 15 prosent, tá skip og flogfør ikki eru tald við. Útflutningsvirðið av laks er vaksið við einum triðjungi, meðan útflutningsvirðið av makreli er minkað. Útlitini fyri alivinnuna eru framhaldandi góð, meðan útlitini fyri botnfiskaveiðuna ikki eru nógv betri enn fyri 2013. Fæst ein avtala um uppsjóvarfiskin, eru útlit til hægri útflutningsvirði innan uppsjóvarvinnuna, hóast somu veiðunøgdir. Hetta merkir ikki neyðturviliga økt virksemi ella fleiri løntakarar.

Samantikið eru metingarnar um búskaparvøksturin í ársins prísum í 2014 nøkurlunda óbroyttar í mun til frágreiðing búskaparráðsins í september 2013, burtursæð frá at vøksturin fyri 2014 er mettur eitt vet hægri, umleið 4% í leypanði prísum. Vøksturin stavar mest frá vøkstri í privatum iløgum og øktum útflutningsvirði. Tann økti vøksturin er m.a. treytaður av at ein avtala fæst um uppsjóvarfiskin.

Búskaparfrágreiðingin er at finna á <http://setur.fo/buskaparradid/>

Um nakar ynskir at fáa viðmerkingar til várfrágreiðingina 2014, kann viðkomandi venda sær til Sverra Hansen, formann, á tlf. 28 41 32

EXECUTIVE SUMMARY

Over the last few years, the Faroe Islands has experienced minimal economic growth. The public sector has operated at a considerable deficit, especially in 2010, and this deficit, in the main, is a direct result of a deficit in the National Treasury.

The deficit for the entire public sector was around DKK 240 million in 2012. It is estimated that the deficit for 2013 will be around DKK 400 million, which for the most part is directly linked to a deficit in the National Treasury.²⁴ According to the proposed budget for 2014, the National Treasury will have a net operational deficit of around DKK 223 million in 2014. (See Table 3.)

The trend in the *wage payments statistics* generally gives an indication of a country's overall economic growth status. Deflated by the consumer price index, *wage payments* in the main have remained constant since 2004. In current-year prices, *wage payments* grew only 1.6% from 2012 to 2013. *The number of wage earners* grew almost by the same amount from 2012 to 2013. At the same time, there has been considerable growth in the wages earned by Faroese residents working abroad, the consequence of which is that the concomitant tax revenue is lost to the Faroese Treasury.

The number of *full-time unemployed* fell by around 300 from November 2012 to November 2013. This is a positive sign. On the other hand, the relative number of Faroese unemployed can hardly be compared with our neighbour countries: we have a predictable apex that is rarely exceeded for very long before the young and the mobile leave the country.

All *imports* fell by some 6% from 2012 to 2013. Excluding ships and airplanes, imports in DKK grew by around 1.6% from 2012 to 2013.²⁵ Statistics Faroe Islands reveals that the import of services from abroad has grown considerably over the last few years, and since 2005 by DKK 1 billion, while the growth in the export of services has been much less.²⁶

According to Statistics Faroe Islands, there was significant growth in the value of exports from 2012 to 2013, 15% excluding ships and airplanes, and around 10% including ships and airplanes. The export value of salmon grew by a third, while the export value of mackerel is less.

The level of imports for immediate household consumption has increased. However, indicative trends in the National Treasury's VAT revenue for 2013 are only conjectural until the fourth quarter VAT reconciliation is available.²⁷ Thus, at present the picture is not entirely clear, but it is anticipated that private household consumption will have grown somewhat from 2012 to 2013, and it is expected that it will grow marginally from 2013 to 2014 as well.

Sizeable growth in public sector expenditures from 2012 to 2013 was not anticipated; the number of government administrative employees, etc. shrank from November 2012 to November 2013.²⁸

The number of wage earners within the construction industry grew from November 2012 to November 2013, and imports for construction grew by 19% from 2012 to 2013.²⁹ This suggests an overall expansion in gross investment from 2012 to 2013. In 2014, many capital investment initiatives will be launched, and it is anticipated that gross investment for 2014 will be significantly greater than in 2013.

²⁴ Data from the Ministry of Finance

²⁵ Statistics Faroe Islands, database *Statistics*

²⁶ *Ibid.*

²⁷ Information provided by the Faroese Tax Authority (TAKS)

²⁸ Statistics Faroe Islands, *op.cit.*

²⁹ *Ibid.*

Prospects within the aquaculture industry continue to be good, while projections for the demersal fisheries are not much better than 2013. If an agreement is reached regarding the pelagic fisheries, the forecast for the pelagic fisheries is for higher income as a result of price increases, rather than from larger catches. This then does not necessarily indicate any increase in economic activity, nor a necessarily large growth in the number of wage earners.

In summation, our assessment of GDP growth in current-year prices for 2014 remains more or less unchanged, compared to the report of the Economic Council published in September 2013, apart from an anticipated growth in 2014 of around 4% in current prices. This growth will, in the main, be a result of increased private investment and net export. This increased growth is conditioned on an agreement being reached in the pelagic fisheries.

For the first time, the Ministry of Finance has calculated the cyclically adjusted budget balances for the entire public sector. The Economic Council considers this to be a step in the right direction. These computations reflect a distinct effort to "isolate" the impact of the business cycle on the balance sheets of public sector institutions. This affords a better opportunity to identify other conditions or circumstances than business cycle effects that could potentially influence long-term growth in the economy and public sector accounts balances – circumstances that impact better employment opportunities, productivity growth in both the private and public sectors, and circumstances with regard to the demand side of the economy.

The Economic Council believes that the coming changes in the demographics of the country will place proportionally greater demands on the government's budget in the Faroe Islands than in Denmark or other Scandinavian countries. Later this year, the Economic Council will publish for the general public an analysis based on current financial data that projects the country's future fiscal sustainability. The Economic Council will, as well, publish a succinct analysis of the concept "economic rent".